

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra anglistiky

Diplomová práce

***Caleb Williams* Williama Godwina a *Frankenstein*
Mary Shelleyové**

**William Godwin's *Caleb Williams* and Mary
Shelley's *Frankenstein***

Vypracovala:

Jitka Truhelková

Ročník a studijní kombinace:

6.ročník, ČJ–AJ/ZŠ

Vedoucí diplomové práce:

PhDr.Kamila Vránková, PhD.

Rok odevzdání:

2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Caleb Williams* Williama Godwina a *Frankenstein* Mary Shelleyové vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Praze, dne 2.5.2011

Jitka Truhelková

Děkuji paní PhDr. Kamile Vránkové, PhD. za odbornou pomoc,
trpělivost a cenné rady při vypracování mé diplomové práce.

ANOTACE

Cílem této diplomové práce je srovnání interpretací dvou významných děl anglického romantismu: *Caleb Williams* Williama Godwina (1794) a *Frankenstein* Mary Shelleyové (1818). Tyto romány budou zkoumány z hlediska jejich vazby na tradici gotického románu, konkrétně bude pozornost zaměřena na motivy tajemství, pronásledování, zločinu a rozdvojené osobnosti. Dále bude zkoumáno, jak je v obou románech vytvářena atmosféra strachu a napětí.

ABSTRACT

The aim of this diploma thesis is the comparison of the interpretations of the two novels of English Romanticism: William Godwin's *Caleb Williams* (1794) and Mary Shelley's *Frankenstein* (1818). It will concentrate on the influence of the tradition of Gothic novels, especially on the motifs of secret, pursuit, crime and self-devision. It will also concentrate on the atmosphere of fear and suspense.

OBSAH

1. Úvod	1
2. Gotický román	2
3. Život Williama Godwina a Mary Shelleyové	4
4. Pozadí tvorby	10
4.1. <i>Caleb Williams</i>	10
4.2. <i>Frankenstein</i>	13
5. Hlavní postavy obou románů (motivy jejich střetávání a vzájemných vlivů)	16
5.1. Caleb Williams a Ferdinando Falkland	16
5.2. Viktor Frankenstein a monstrum	24
5.3. Podobnosti hlavních postav a otázka kladného hrdiny	30
6. Rozdvojená osobnost	31
6.1. Literární vývoj motivu zdvojení	31
6.2. Motiv zdvojení v <i>Calebu Williamsovi</i>	32
6.3. Motiv zdvojení ve <i>Frankensteinovi</i>	38
7. Pronásledování	44
7.1. Pronásledování v <i>Calebu Williamsovi</i>	44
7.2. Pronásledování ve <i>Frankensteinovi</i>	46
8. Motiv vězení, úloha společnosti a otázka spravedlnosti	48
8.1. <i>Caleb Williams</i>	49
8.2. <i>Frankenstein</i>	52
8.3. (Ne)Spravedlnost	54
9. Prvky romantismu a inspirace gotickými romány	56
9.1. Gotická sídla	56
9.2. Příroda	57
9.3. Oheň	60
9.4. Sny	61
9.5. Tajemství	61
9.6. Navozování atmosféry strachu a napětí	63
10. Závěr	65
11. Summary	67

1. ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je srovnání interpretací děl *Things as They Are; or, The Adventures of Caleb Williams* (1794) Williama Godwina a *Frankenstein; or, The Modern Prometheus* (1818) Mary Shelleyové.

Knihu Mary Shelleyové zná v dnešní době většina lidí, zejména díky více či méně povedenému filmovému zpracování a atraktivitě hrůzostrašného příběhu, ačkoli překvapivě jen menší část z nich je obeznámena se jménem autora, potažmo autorky. Avšak dílo jejího otce *Caleb Williams*, jež bezpochyby ovlivnilo Mary Shelleyovou při psaní jejího literárního počinu, četla jen opravdová hrstka „vyvolených“. Bohužel lidé bez bližšího povědomí většinou škatulkují *Frankensteina* do žánru hororu, aniž by četli vlastní knižní předlohu, a odsuzují monstrum coby krvežíznivého netvora bez kousku citu v těle. Také se mylně domnívají, že Frankenstein je jméno samotného monstra, k čemuž sice může zdánlivě přispívat fakt, že se jedná o příběh s motivem rozdvojené osobnosti, nicméně takto dnešní lidé neuvažují. Znají dílo *Frankenstein* a vědí, že pojednává o vraždícím monstru. Mylně tedy tyto dvě skutečnosti spojují v jednu a pojmenovávají tak monstrum Frankenstein.

Ve své práci se budu věnovat návaznosti zmíněných dvou děl na tradici gotického románu a budu hledat prvky inspirace jak předchozími gotickými romány, tak i znatelné prvky působení Godwinova díla na podobu románu jeho dcery. Jedná se zejména o motivy tajemství, zločinu, manipulace, pronásledování a také rozdvojení osobnosti, jelikož právě tyto motivy jsou stěžejní pro obě zkoumaná díla a pro literaturu z doby romantismu vůbec. Zajímat mne bude také způsob navozování atmosféry strachu a napětí v těchto dílech.

Jednu kapitolu také věnuji stručnému shrnutí biografií obou autorů, neboť v jejich dílech se některé momenty z osobních

zkušeností nesporně projevily. Následovat bude vlastní interpretace obou zkoumaných textů s přihlédnutím k tradici gotického románu.

Z důvodu malé známosti textu *Caleb Williams* mezi českými čtenáři budu ve větší míře užívat citace z díla, které dokonce do českého jazyka zatím nebylo přeloženo. U *Frankensteina* bych četnost citací odůvodnila taktéž nepříliš velkou znalostí textu, jelikož příběh je znám spíše díky filmovým verzím, které se bohužel psychologické stránce hlavních postav věnují pouze okrajově, ovšem pro mou práci jsou velmi podstatné.

2. GOTICKÝ ROMÁN

Jak *Caleb Williams*, tak i *Frankenstein* navazují na tradici gotického románu. Toto označení se poprvé objevilo v podtitulu díla Horace Walpolea *The Castle of Otranto. A Gothic Story* z roku 1764¹, kde se autor snažil přesvědčit čtenáře, že se jedná o nalezený a znovu vydaný rukopis z roku 1529.

Podnět pro využití slova „gotika/gotický“ v literatuře najdeme v architektuře, kde se termín „gotika“ používal pro umělecký sloh navazující na sloh románský, který se začal projevovat přibližně od druhé poloviny 12.století. Jedná se o žánr, který se nechává inspirovat právě starou architekturou, zahrnuje jak hororové, tak romantické prvky a využívá projekci strašidelných představ.

Vnesl do literatury záhadné postavy, postupný rozklad osobnosti, tajemné vraždy, rozporuplné oběti, nadpřirozeno, záhady a tajemství. Autoři líčí ponuré prostředí (většinou zámky, polorozbořené monumentální stavby), nepříznivé počasí navozující melancholii a strach. Využívají sice hojně prvky nadpřirozena, ale ve skutečnosti poukazují zejména na nitro lidské duše, které skrývá temné stránky snažící se proniknout na povrch

¹ Procházka, M. *Romantismus a romantismy*, str. 138

a ovládnout svého pána: „...individuals could be sure neither of others nor of themselves.”²

Tvůrci se prostřednictvím svých děl snaží ve čtenáři navodit pocit napětí a pokoušejí se jej usilovně vtáhnout do děje. Své postavy převážně nelíčí jednoznačně, jelikož se snaží o momenty překvapení a nečekaných zvrátů. Usilují o postupné rozkrývání hlubších a temnějších stránek osobnosti, které by čtenář patrně na první pohled (a mnohdy ani po prvním přečtení) pravděpodobně neočekával.

Po příběhu *The Castle of Otranto. A Gothic Story* následovaly další gotické romány, ze kterých jsou nejznámější zejména *The Old English Baron* (1778) od Clary Reevové, kde se Sir Philip Harclay snaží zabránit ztrátě hradního sídla svého přítele Lorda Lovela, čímž rozpoutá sérii odhalování, zrady a finálního zápasu, kde dobro zvítězí nad zlem; dále pak *Vathek* (1782) od Williama Beckforda, kombinující gotický román s prvky z orientálního prostředí; *The Mysteries of Udolpho* (1794) od Ann Radcliffové, líčící prostřednictvím mladé Francouzky Emily obyvatele a záhady hradu Udolfo; a *The Monk* (1796) od Matthewa Gregoryho Lewise, popisující osudy zbožného mnicha Ambrosia a jeho strmý pád.

Postupem času a následného vývoje gotických románů původní strašidelnost expanduje dokonce až v hrůzostrašnost, které se „zmocňuje duše v náhlém šoku, při setkání s něčím nepředstavitelným...“³ V dalších gotických románech také čím dál více pozorujeme posun od strachu z nadpřirozena ke strachu psychologickému: „...psychological rather than supernatural forces become the prime movers in worlds where individuals could be sure neither of others nor of themselves.”⁴ – což je více než výstižné právě pro *Frankensteina* i *Caleba Williamse*.

² Botting, F. *Gothic*, str. 12

³ Procházka, M. *Romantismus a romantismy*, str. 143

⁴ Botting, F. *Gothic*, str. 12

Další informace o vývoji gotického románu můžeme nalézt například v dílech *The Cambridge companion to gothic fiction* od Jerrolda E. Hogle (2002, Cambridge) nebo *The gothic tradition in fiction* od autorky Elizabeth MacAndrew (1979, New York: Columbia University Press), přičemž obě tyto publikace je možné vypůjčit v Národní knihovně v Praze. Ve své práci se však již více historii a vývoji gotického románu nebudu věnovat. Prakticky se k němu vrátím ve vlastní interpretaci textů, kde budu hledat návaznost na gotické romány jednotlivých autorů. Zaměřím se na konkrétní motivy z daných děl, které se vyskytují v románech *Frankenstein* a *Caleb Williams* - tedy již zmíněné motivy tajemství, pronásledování, zločinu, rozdvojené osobnosti, manipulace a navozování atmosféry strachu a napětí.

3. ŽIVOT WILLIAMA GODWINA A MARY SHELLEYOVÉ

William Godwin se narodil 3.března 1756 ve Wisbechu v hrabství Cambridgeshire do kalvinistické rodiny střední třídy. Jeho předkové již po několik generací patřili k nonkonformistům, Godwinův otec John byl nonkonformistický duchovní a striktní kalvinista. Rodina žila hlavně v duchu náboženství a silné víry.

Godwin byl již v dětství výjimečný, toužil po vědění a znalostech. Prakticky neznal bezstarostné dětské hry, důležitější pro něj bylo náboženství - již ve svých osmi letech se rozhodl stát knězem: „He began to preach sermons‘ in the kitchen every Sunday afternoon...“⁵ Byl zvědavým a starostlivým dítětem, na svůj věk velmi sečtělým: „... wondering what he would do after having read all books that had been written.“⁶

William měl jedenáct bratrů a jednu sestru a právě skrze životní zkušenosti svých sourozenců mohl nahlížet do rozdílných poměrů a vrstev společnosti:

⁵ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 14

⁶ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 15

„Through them (i.e. siblings) he was able to experience vicariously the world of the farm, the small business, and the prison, as well as the lives of the sailor, the labourer, the journeyman, the clerk, the seamstress and the servant.“⁷

V jeho jedenácti letech rodičům doporučili, aby bylo vzdělání jejich nadmíru inteligentního syna Williama svěřeno do péče soukromého učitele, kterým se stal Samuel Newton. Po čtyřech letech Newtonovy výuky a jednom roce práce asistenta ve školství se William Godwin vydal do Londýna a roku 1773 nastoupil na Nonkonformistickou akademii v Hoxtonu. Právě během těchto studií začal zpochybňovat Kalvínovy doktríny a na akademii nakonec předčasně ukončil svá studia.

Jeho kariéra duchovního netrvala ani čtyři roky – poté se přestěhoval zpět do Londýna, kde se začal živit jako spisovatel - zprvu zejména kvůli finančnímu zajištění. V této době již nebyl spojen s žádným náboženstvím a co se politického zaměření týče, pohyboval se volně v různých skupinách, především v radikálních.

Od roku 1785 po dva roky přispíval svými články do whighovského časopisu *The Political Herald* a později také psal historické články pro *The New Annual Register*⁸. Roku 1793 vydal své první významné dílo *Political Justice*, o pouhý rok později pak *Things as They Are; or, The Adventures of Caleb Williams*, ve kterém uplatnil teoretické teze právě ze svého předchozího díla *Political Justice* a zhmotnil je do příběhu konkrétní osoby a konkrétních situací.

Pro sepsání díla *Political Justice* jej inspirovala beznaděj, které propadl po zjištění, že Francouzská revoluce z roku 1789 nepřinese kýžené reformní hnutí do jeho země.⁹ Začal se věnovat

⁷ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 13

⁸ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 69

⁹ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 78

psaní politických spisů (např. *Political Principles* z roku 1791¹⁰) a zatímco většina jemu podobných kritiků se zabývala pracemi Edmunda Burka, Godwin se soustředil na spisy Charlese Louise Montesquieu, zejména konkrétně *Esprit des Lois (O duchu zákonů)* z roku 1748¹¹. Godwin však nesouhlasil s jeho tvrzením, že různé druhy vládních zřízení nalezneme v různých oblastech světa z důvodů rozdílů daného obyvatelstva. „He felt that the best social arrangements are applicable to all humanity and that political truth is universal“.¹² Godwin proto každý den studoval své oblíbené autory a sbíral veškeré vhodné dosavadní liberální politické poznatky, snažil se je zestručnit a poskládat do jednotného systému. Po šestnácti měsících úsilí vyšlo dílo *An Enquiry concerning Political Justice, and its Influence on General Virtue and Happiness*.

Avšak tímto dílem Godwinův přísun politických textů neskončil. Trvalo pouze pár dní, než začal pracovat na dalším díle, které vydal již za patnáct měsíců (přesně 24.května 1794) – *Things as They Are; or, The Adventures of Caleb Williams*¹³. Sám autor o tomto textu napsal: „The story was the ‚offspring of that temper of mind‘ in which the composition of *Political Justice* had left him and was produced in a state of great ‚fervour‘ of spirit.“¹⁴

Po napsání díla *Caleb Williams* Godwin poměrně dlouho hledal nové téma pro svou práci. Zůstal u osvědčeného žánru románu a pátral po stejně nebo alespoň podobně bohatém a inspirujícím námětu, jako se mu podařilo objevit v díle předchozím. Roku 1799 tedy vydává dílo *St. Leon: A Tale of the Sixteen Century* – „a work in which he used the supernatural devices of Gothic fiction to his own moral and political ends.“¹⁵ Inspirací pro něj byl údajně příběh zvaný *Hermippus Redivius: or; The Sage's Triumph over Old Age and the Grave* od

¹⁰ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 82

¹¹ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 82

¹² Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 82

¹³ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 146

¹⁴ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 146

¹⁵ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 203

J.H.Cohausena, ve kterém se jistý Signor Gualdi objeví roku 1687 v Benátkách se svým vlastním portrétem vytvořeným italským malířem Titianem, jenž byl ovšem již více než 150 let mrtev¹⁶. A právě otázka prodloužení života za pomoci nadpřirozených sil Godwina lákala. V díle *St.Leon* popisuje postavu alchymisty Reginalda St.Leona, který objevil „kámen mudrců“ a elixír života. Avšak namísto kýženého užitku jak pro něj, tak pro celé lidstvo, mu přinesly jen samé strasti, samotu a zkázu. I zde se nejspíše nechala inspirovat jeho dcera Mary Shelleyová, když hloubáním nad otázkou prodloužení života zaměstnala svou románovou postavu Viktora Frankensteinova.

Během shromažďování poznatků pro vydání svého díla *Political Justice* se Godwin jednoho večera roku 1791 na společné večeři s politicky a filozoficky zajímavými lidmi setkal s Mary Wollstonecraftovou – průkopnicí feministického myšlení a autorkou díla *Vindication of the Rights of Men* (1790) a románu *Mary* (1788). Její práce *Vindication of the Rights of Women* (1792) je jedním z prvních spisů, které požadovaly rovnoprávnost žen a jejich právo na vzdělání. Přes svůj dřívější negativní názor na manželství¹⁷ se William Godwin dne 29.března roku 1797 s Mary Wollstonecraftovou oženil.

V té době byla již Wollstonecraftová těhotná a dcera **Mary Wollstonecraftová Godwinová** (později Shelleyová) se narodila dne 30.dubna 1797 v Somers Town v Londýně. Avšak pouhých deset dní po porodu Godwinova manželka zemřela na poporodní infekci a horečku¹⁸. Godwin byl zdrcen: „I have not the least expectation that I can now ever know happiness again.“¹⁹ Při snaze najít útěchu četl díla a spisy své ženy, což jej následně přivedlo k napsání jejích pamětí *Memoir of the Author of the Vindication of Rights of Women* a vydání čtyř svazků jejích děl, kde jsou shrnuty

¹⁶ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 203

¹⁷ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 185

¹⁸ Mellor, A. K. *Mary Shelley: her life, her fiction, her monsters*, str. 1

¹⁹ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 190

životní myšlenky Mary Wollstonecraftové.²⁰ Rovněž se rozhodl postarat o Maryiny dcery – Mary a také Fanny, která se narodila již během předchozího vztahu Wollstonecraftové s americkým radikálem Gilbertem Imlayem. Avšak své rodičovské city k dívkám Godwin příliš neprojevoval: „His coldness, cruelty, and intolerance are attested to by virtually anyone who ever knew or wrote about him.“²¹ Namísto své vlastní péče najal pečovatelku, která se o dívky starala.

V květnu 1801 se Godwin seznámil s Mary Jane Clairmontovou, která se následujícího roku stala jeho druhou manželkou. Vztah Godwinovy dcery Mary a jeho druhé ženy Mary Jane byl poměrně vyhrocený, jelikož na malou Mary žárlila a upřednostňovala své vlastní děti, zejména Godwinova jmenovce Williama²²: „The birth of William Godwin’s namesake further alienated Mary until she was ,driven inward, lonely and self-pitying, at odds with her companions and her surroundings.“²³

Podobně jako její otec, i Mary trávila svůj volný čas v dětství o samotě, kdy se věnovala čtení knih a také amatérskému psaní, avšak ze všeho nejvíce snila a v myšlenkách se toulala kdesi v neznámých dálkách: „My dreams... were my refuge when annoyed – my dearest pleasure when free.“²⁴

Díky otcovým známostem se Mary již od dětství nepřímou stýkala s vlivnými intelektuály své doby, mezi kterými byli např. esejista Charles Lamb, básník Samuel Taylor Coleridge a také Percy Bysshe Shelley, který do Godwinova kruhu přišel roku 1812. Je známo, že jednoho večera byla Mary se svou sestrou Jane (jež se později přejmenovala na Claire) svědkem Coleridgeova předčítání svého díla *The Rime of the Ancient Mariner*²⁵, které ovlivnilo Mary natolik, že se tento námět promítl do jejího románu *Frankenstein*.

²⁰ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 191

²¹ Tropp, M. *Mary Shelley’s Monster – The Story of Frankenstein*, str. 11

²² Mellor, A.K. *Mary Shelley: her life, her fiction, her monsters*, str. 8

²³ Tropp, M. *Mary Shelley’s Monster – The Story of Frankenstein*, str. 11

²⁴ Tropp, M. *Mary Shelley’s Monster – The Story of Frankenstein*, str. 12

²⁵ Spark, M. *Mary Shelley*, str. 13

Seznámení Mary s P.B.Shelleym se ukázalo býti zásadní. Roku 1814 společně utekli do Francie a Švýcarska. Ačkoli se po krátké době vrátili do Anglie, později znovu odcestovali do Švýcarska, tentokrát s cílem navštívit společného přítele Lorda Byrona, který pobýval v chatě na břehu švýcarského jezera poblíž Ženevy. A právě zde se jednoho pochmurného večera zrodil nápad, aby každý z nich napsal strašidelnou povídku, díky čemuž vzniklo nejslavnější dílo Mary Shelley – *Frankenstein*.²⁶

Mary strávila s P.B.Shelleyem osm let, během kterých zažila štěstí, ale také mnoho útrap. Tři z jejich dětí se nikdy nedožily ani čtyř let, dospělosti se dočkal pouze nejmladší Percy Florence (1819 – 1889). Mary opakovaně potratila a několikrát během potratu či porodu málem sama zemřela. Smrt tedy byla v jejím okolí častěji, než by si byl kdokoli přál; sebevražd její nevlastní sestry Fanny a první manželky P.B.Shelleyho Harriet nevyjímaje. Vše vyvrcholilo smrtí jejího muže Percyho dne 8.července 1822 při bouři na moři poblíž Itálie. O rok později se Mary vrátila do Anglie, kde se upnula na výchovu jejich jediného syna Percyho Florence a také se stala profesionální spisovatelkou. “After the death of P.B.Shelley, however, she spent the rest of her life in growing isolation, writing uninspired biographies...”²⁷

Roku 1823 vydala historický román *Valperga* pojednávající o příběhu despoty jménem Castruccio Castracani, toužícího dobít italskou tvrz Valperga, a jeho milenky - panovnice této tvrze, hraběnky Euthanasia, jež je nucena rozhodnout mezi Castracanim a tvrzí. Dále pak Shelleyová napsala apokalyptickou novelu *The Last Man* (1826), popisující svět budoucnosti zasažený smrtelnou morovou pohromou. Zpodobnila zde smrt svého muže, když jednu z postav, Adriana, nechala zemřít během bouře na lodi. Vlastně celé toto dílo je odkazem na pocity osamění Mary Shelleyové, reagující na smrt svého manžela, dětí i přítele Lorda Byrona. Poslední dvě novely nesly názvy *Lodore* (1835) a *Falkner* (1837).

²⁶ Spark, M. *Mary Shelley*, str. 50

²⁷ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 388

V *Lodore* se soustředí na popis rodinných vztahů a postavení žen ve společnosti, včetně příkladné ukázky ženské nezávislosti v podobě postavy Fanny Derhamové. V díle *Falkner* mapuje autorka výchovu mladé dívky Elizabeth pod vedením adoptivního otce Ruperta Falknera, jenž z ní navzdory své nečestné minulosti hodlá vychovat dívku plnou ctností.

Několik posledních let svého života trpěla Mary Shelley záchvaty částečného ochrnutí, které jí často znemožňovalo její oblíbené činnosti čtení i psaní. Zemřela 1. února roku 1851 ve věku 53 let pravděpodobně kvůli mozkovému nádoru. Její otec William Godwin zemřel dne 7. dubna 1836 a navzdory své slávě z devadesátých let předchozího století byl v té době již většinou lidí bohužel zapomenut.²⁸

4. POZADÍ TVORBY

4.1. *Caleb Williams*

Je zřejmé, že celá zápleтка díla *Caleb Williams* je postavena na pilíři Godwinova předchozího díla *Political Justice*. Těží z poznatků získaných během jeho psaní, dává jim však příděch skutečnosti, reálnosti a konkrétnosti. Jakkoli populární bylo po svém vydání dílo *Political Justice*, popularita *Caleba Williamse* stoupala díky tomu, že se jednalo o dílo příběhové, poučné a napínavé. Román „obnažuje psychologické kořeny politického chování“, které byly v předchozím Godwinově díle – zvláště ve filozofické práci *Zkoumání politické spravedlnosti (An Enquiry Concerning Political Justice, 1793)* – zastřeny abstraktním jazykem.²⁹

„Godwin’s initial idea was for a tale of a series of adventures of flight and pursuit in which a man is

²⁸ www.historyguide.org/intellect/godwin.html

²⁹ Procházka, M. *Romantismus a romantismy*, str. 147

hunted down. He then worked backwards to provide the circumstances which led up to the climax“.³⁰

Je poměrně zajímavé, že se Godwin nejprve věnoval psaní hlavního vyústění celého děje a posléze prostřední části týkající se následků konfliktu Caleba a Falklanda. Až teprve jako poslední popisoval prvotní důvody, které vedly k nešťastnému vyústění děje, včetně vylíčení Falklanda jako člověka nejen mocného, ale i ctnostného, čímž se snažil ve čtenáři probudit pocity lítosti a pochopení pro Falklandovy kruté činy.³¹

Ačkoli autorův záměr byl napsat dílo zejména politických a morálních hodnot, *Caleb Williams* bývá často titulován coby první psychologický román.³² Napomáhá tomu v první řadě styl vyprávění příběhu v první osobě, ovšem je to hlavně autorovo cítění a talent proniknout do nitra bytosti, co v nás probouzí pocity vžití se do Calebova strachu. Godwin se přímo vyžívá v analýze „the private and internal operations of the mind, employing the metaphysical dissecting knife in tracing and laying bare the involutions of motive.“³³

Pokud se jedná o možné náměty přímo ze života Williama Godwina, údajně se nejméně jedna konkrétní situace z jeho mládí do díla *Caleb Williams* promítla. Jedná se o příhodu s jeho soukromým učitelem V.Samuelem Newtonem, který svého žáka Williama minimálně jednou během výuky uhodil: „Newton suddenly birched his pupil (i.e.young William Godwin).“³⁴ Nespravedlnost tohoto útoku umocnila v Godwinovi nenávist vůči násilí. Svému učiteli se rozhodl mstít skrze knihy – půjčoval si je z jeho knihovny bez dovolení.³⁵ „...the situation of Caleb and his master Falkland neatly parallels the relationship between Godwin

³⁰ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 146

³¹ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 146

³² Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 147

³³ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 147

³⁴ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 19

³⁵ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 20

and Newton.“³⁶ Paralelu zde najdeme v Godwinových navštívách Newtonovy knihovny a v Calebově odhalení Falklandova tajemství – oba aktéři jsou ovládnuti zvědavostí a touhou po poznání, v němž jim zdánlivě brání jejich nadřazení.

Rovněž Godwinův pocit samoty z jeho dětství se zřejmě promítl do jeho děl:

„The Calvinist doctrines of the omnipotence and inscrutability of God and the nothingness and depravity of man seem to have encouraged feelings of deep loneliness in Godwin. Throughout his schooldays, he felt cut off from his fellows and was considered by them as something odd and unaccountable.“³⁷

Postavy v Godwinových dílech jsou také samotáři (mnohdy ne z vlastní vůle), vyhnanci a osamělé duše, které však niterně touží po společnosti a přátelích. Role kalvinistického boha se zřejmě promítl i do postavy Falklanda:

„In *Caleb Williams*, a terrifying tale of flight and pursuit, he transposed all the horror he felt as a boy for the Calvinist God. Falkland, the pursuer, warns Caleb, his victim: „You might as well think of escaping from the power of the omnipresent God, as from mine!“³⁸

Je zřejmé, že se Godwin nechal inspirovat také biblickou symbolikou, neboť postava z Bible jménem Caleb/Káleb byla jedním z dvanácti zvěďů, které Mojžíš vyslal do Zaslíbené země a později dvěma z nich (Caleba nevyjímaje) za jejich snahu probudit v lidu víru v boží pomoc umožnil jako jediným vstup do Zaslíbené země. Tato paralela mezi biblickým zvědem Calebem a Godwinovým Calebem, kterého zvědavost dohnala k osudovému

³⁶ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 20

³⁷ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 24

³⁸ Marshall, Peter H. *William Godwin*, str. 23

konfliktu, není jistě dílem náhody. Ovšem značný rozdíl najdeme ve vyústění těchto dvou příběhů: zatímco biblický Káleb byl za svou zvědavost odměněn, Caleb Williams byl více než krutě potrestán.

4.2 *Frankenstein*

Pozadí vytvoření díla *Frankenstein; or, The Modern Prometheus* je mezi literárními obdivovateli Mary Shelleyové poměrně známé. Mary spolu s P.B.Shelleym, Lordem Byronem a společným přítelem, lékařem Johnem Polidorim, roku 1816 pobývala na břehu švýcarského jezera Lemán v domě Lorda Byrona. Jednoho večera si u krbu vyprávěli strašidelné příběhy a následně měl každý z nich vymyslet svůj vlastní. Všichni tři muži přišli s nicotnými příběhy bez fantazie a originality, avšak Mary uspěla.

Do jejího příběhu se promítla předchozí debata Byrona a Shelleyho o možnosti oživit neživou hmotu, k čemuž dal podnět nedávný experiment Erasma Darwina: „... who (i.e. Darwin) preserved a piece of vermicelli in a glass case till by some extraordinary means it began to move with voluntary motion.“³⁹ Po vyslechnutí informace o tomto pokusu měla Mary Shelleyová zvláštní sen o bledém studentovi, který sestavil z neživých kousků těl přízrak, jenž za pomoci stroje nabyl života. Toho rána pak Shelleyová napsala první větu svého díla, která pak v knize uvozuje pátou kapitolu popisující vlastní oživení tvora⁴⁰. Při psaní tohoto díla tedy postupovala podobně, jako její otec u *Caleba Williamse* - nejprve na základě svého snu napsala kapitolu o stvoření Frankensteinova netvora a až posléze se věnovala Viktorovu mládí a dětství, které k tomuto stvoření netvora teprve nevědomky směřovalo.

³⁹ Shelley, M. *Frankenstein*, předmluva, str. 8

⁴⁰ Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 3

Další příklad prolnutí autorčina života a díla nalezneme v momentě, kdy Viktor Frankenstein popisuje, kterak jako malý chlapec naslouchal zpoza pohovky odborným debatám svého otce a věhlasných osobností – v jeho případě se jednalo o vědce přírodních věd, zatímco malá Mary Shelleyová byla svědkem mnoha návštěv slavných literátů a rovněž jim se svou sestrou naslouchala ukrytá za pohovkou. Jak již bylo zmíněno, během návštěvy S.T. Coleridge dívky vyslechly *The Rime of the Ancient Mariner*, báseň, která Mary Shelleyovou ovlivnila natolik, že její prvky použila ve svém vlastním díle – motiv námořníka Waltona a jeho plavby po moři, kde námořníky stíhá nepřízeň počasí...

Také pojmenování osob v románu se podobná životu Mary Shelleyové. Mladší bratr Viktora byl pojmenován William – stejně jako mladší bratr autorky, který vzešel ze svazku Williama Godwina a jeho druhé manželky Mary Jane Clairmontové, a jako i Maryin vlastní syn, jenž bohužel zemřel ve věku necelých tří let. Martin Tropp (1976, s.15) dokonce vidí spojitost i mezi adresátkou Waltonových dopisů – Margarettou Savilleovou – a autorkou Mary Shelleyovou. Napomáhá tomu shoda jejich iniciál a Shelleyová se tím tedy staví do pozice prvotní čtenářky celého příběhu.

Čtenáře by patrně také mohla zajímat otázka, odkud čerpala Mary Shelleyová inspiraci pro pojmenování postavy Viktora a vlastně celého rodu Frankensteinů. Podle zápisků z jejího deníku z roku 1814 cestovala před napsáním tohoto díla spolu s P.B. Shelleyem a svou nevlastní sestrou Claire po řece Rhine v Německu.⁴¹ Poblíž jejich deníkem doložené trasy se nachází zřícenina hradu Frankenstein a ačkoli není žádným konkrétním zápisem potvrzeno, že toto místo navštívili, je to poměrně pravděpodobné. Maryina sestra Claire zapsala, že počátkem září toho samého roku navštívili společně ruiny několika hradů, jejichž jména si bohužel již není schopna vybavit.⁴² Tento gotický hrad

⁴¹ Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 58

⁴² Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 58

pochází ze 13.století a roku 1673 se zde narodil známý německý alchymista Johann Konrad Dippel zvaný díky místu narození s přídomkem „Franckensteinensis“. Ačkoli byl tento alchymista oficiálně známý jen vynálezem animálního oleje a textilní barvy, místní pověsti jsou jiného názoru: „A knight buried on the grounds is said to have died in battle with a ferocious, man-eating monster in the shape of a boar that, according to some versions of the legend, was man-made.“⁴³ Toto monstrum měl podle pověsti vytvořit právě Dippel spolu se svou manželkou, která byla místními lidmi považována za čarodějnici.⁴⁴ Je tedy možné, že i kdyby Mary Shelleyová při svých cestách hrad Frankenstein přímo nenavštívila, mohla tuto pověst alespoň zaslechnout a nechat se inspirovat vlastně nejen pro pojmenování Viktora, ale i pro příběh samotný. Třebaže pro tuto spojitost neexistuje bohužel žádný důkaz, zdá se poměrně pravděpodobná a myslím, že je na místě také říci, že je jako stvořená pro původ gotického románu.

Frankenstein; or, The Modern Prometheus – tento podtitul v názvu díla značí vazbu na antický příběh o Prométheovi, jenž navzdory hněvu Bohů přinesl lidem oheň. Byl za to potrestán přikováním ke skále, kde mu supi vyklovali játra, která však do druhého dne vždy dorostla. Ačkoli v textu samotném není o Prométheovi zmínka, můžeme nalézt spojitost ve Frankensteinově snaze vzepřít se Bohu. Pokoušel se převzít jeho moc nad vznikem života, čímž se mu chtěl vyrovnat. Toužil i po obdobném obdivu, který lidé věnují Bohu: „A new species would bless me as its creator and source; many happy and excellent natures would owe their being to me.“⁴⁵ Podobně se Prométheus vzepřel vůli Bohů, když jim ukradl oheň. Nicméně zde na rozdíl od srovnání biblického Káleba s Calebem Williamsem najdeme u obou totožné vyústění, jelikož v tomto případě za to byli oba vzbouřenci potrestáni velice krutým trestem.

⁴³ Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 58

⁴⁴ Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 58

⁴⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 52

5. HLAVNÍ POSTAVY OBOU ROMÁNŮ (motivy jejich střetávání a vzájemných vlivů)

Představíme-li si hlavní hrdiny obou románů, nalezneme u nich nejen mnoho společného, ale hlavně spletitého a nejednoznačného. Hlavním momentem je vždy setkání ústředních postav a jejich vzájemné působení na sebe (Caleb a Falkland, potažmo i Falkland a Tyrrel, Frankenstein a monstrum). Nyní se budu věnovat charakteristice hlavních postav, jejich střetávání a vzájemnému vlivu.

5.1. Caleb Williams a Ferdinando Falkland

Postava **Caleba Williamse** se na první pohled zdá velmi prostá: mladý venkovan, který po smrti svých rodičů dostane příležitost sloužit pro místního zemana. Většině malých dětí slouží jako prvotní životní vzor jeho rodiče (především pak rodič stejného pohlaví). Caleb však zmínky o svých rodičích natolik zestručnil, že se z těchto odkazů dá vyčíst pocit jeho osamělosti a velmi malé citové vazby:

„I was born of humble parents, in a remote county of England. Their occupations were such as usually fall to the lot of peasants, and they had no portion to give me, but an education free from the usual sources of depravity, and the inheritance, long since lost by their unfortunate progeny! of an honest fame.“⁴⁶

Toto je jediná popisná zmínka o Calebových rodičích v celé knize, a jejich konkrétnější vliv na něj tak nelze téměř vůbec zaznamenat. Svůj vzor, se kterým by se mohl srovnávat a snažit se mu přiblížit, tedy tento mladík začal hledat jinde.

⁴⁶ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 46

Caleb je téměř typickou postavou mladého člověka z dob osvícenství – je plný touhy po vědě, snaží se co nejvíce možnými způsoby obohatit své myšlení a ukojit tak svou zvědavost:

„The spring of action which, perhaps more than any other, characterised the whole train of my life, was curiosity. It was this that gave me my mechanical turn; I was desirous of tracing the variety of effects which might be produced from given causes. It was this that made me a sort of natural philosopher; I could not rest till I had acquainted myself with the solutions that had been invented for the phenomena of the universe.“⁴⁷

V tomto momentu jasně vidíme také spojitost Caleba s mladým Viktorem Frankensteinem – oba jsou milovníci knih a hlavně četby o přírodních vědách. V jejich nitru se skrývá dychtivá touha po vědě a snaha proniknout k podstatě zkoumaných věcí.

Po smrti svého otce je osmnáctiletý Caleb překvapen pozváním do sídla místního zemana **Ferdinanda Falklanda**, osoby velmi ctěné a vážené pro své galantní jednání a vybrané způsoby. Zprvu se tohoto setkání obává: „...I had no practical acquaintance with men. I had never had occasion to address a person of this elevated rank, and I felt no small uneasiness and awe on the present occasion.“⁴⁸ Caleb svými obavami připomíná prvotní okamžik setkání netvora a jeho stvořitele v díle *Frankenstein* – netvor do okamžiku svého procitnutí nepřišel do styku s žádným člověkem a právě první okamžik setkání se svým stvořitelem určil sled následných událostí. Zatímco Calebovo setkání s Falklandem dopadlo dobře a Caleb si užíval Falklandovy náklonnosti, netvor byl zavržen od prvního okamžiku.

⁴⁷ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 47

⁴⁸ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 48

Vztah Caleba s Falklandem se nejprve vyvíjí více než idylicky. Ferdinando Falkland se jeví jako vážený občan, hodný svého obdivu, plný laskavosti a vlídnosti, kterou projevuje ke všem lidem v jeho okolí. Calebovi trpělivě naslouchá a vyjadřuje mu svou náklonnost, čímž upoutá Calebův zájem o svou osobu.

Calebova zmíněná dychtivá zvědavost, dříve uspokojená čtením různých knih, se nyní upře na zkoumání Falklanda: „In my new residence, I was excited by every motive of interest and novelty, to study my master's character; and I found in it an ample field for speculation and conjecture.“⁴⁹ Falkland se vyznačuje mnoha kvalitními vlastnostmi, které by si mnoho mladých jinochů přálo osvojit, a není tedy divu, že se tento honosný aristokrat brzy stane Calebovým vzorem. Caleb v sobě nepochybně skrývá velký potenciál, který by mu pravděpodobně zaručil významnou kariéru ve Falklandových službách, nebýt jeho neukojitelné zvědavosti.

Ačkoli se však Falkland zdá být hoden úcty dopřávané od svého okolí (včetně Caleba), vyznačuje se rovněž očividně rozporuplnými vlastnostmi:

„His mode of living was in the utmost degree recluse and solitary. He had no inclination to scenes of revelry and mirth... His features were scarcely ever relaxed into a smile... Sometimes he was hasty, peevish, and tyrannical; but this proceeded rather from the torment of his mind than an unfeeling disposition; and when reflection recurred, he appeared willing that the weight of his misfortune should fall wholly upon himself. Sometimes he entirely lost his self-possession, and his behaviour was changed into frenzy.“⁵⁰

Není divu, že toto chování ve zvědavém Calebovi podnítl touhu zjistit o svém pánovi více informací a najít tak cestu k pochopení jeho strastí. Vždyť i sama činnost, již má u Falklanda

⁴⁹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 48

⁵⁰ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 49-50

vykonávat a kvůli které se v jeho domě objevil, je činnost tajemníka (tedy „secretary“, nesoucí v sobě podtext tajemna/“secret“). Godwin tak v postavě Caleba rozvíjí důležité téma romantické literatury, a to touhu po vědění, snahu proniknout co nejhluběji pod povrch a objevit skryté a netušené možnosti člověka, s čímž jsou však spojeny zničující následky.

Jakkoli vstřícný je vztah Falklanda ke Calebovi, zničí se až příliš brzy – již po třech měsících Caleb náhodou spatří Falklanda, jak se v odlehlém pokoji sklání nad neznámou truhlicí, a Falklandovo útočné chování směrem ke Calebovi jen prozradí důležitost a tajemnost tohoto objevu:

„Villain! What has brought you here?... Wretch! You want to ruin me. You set yourself as a spy upon my actions; but bitterly shall you repent your insolence... Begone, devil! Quit the room, or I will trample you into atoms.“⁵¹

Se svým objevem se Caleb svěří věrnému Falklandovu sluhovi, panu Collinsovi, který jej postupně zasvětil do dřívějšího života Ferdinanda Falklanda, jehož postava je nepochybně o poznání složitější než Calebova.

Od samého dětství byl Falkland vychováván pouze k ctnostem. Podobně jako Caleb, i Falkland vyrůstal mezi knihami a bral své vzory z jejich stránek a příběhů:

„Among the favourite authors of his early years were the heroic poets of Italy. From them he imbibed the love of chivalry and romance. He had too much good sense to regret the times of Charlemagne and Arthur... He believed that nothing was so well calculated to make man delicate, gallant, and humane, as a temper

⁵¹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 51

perpetually alive to the sentiments of birth and honour.“⁵²

Jakoukoli spornou situaci řešil smírně, snažil se bránit slabé a bezbranné. Zasazoval se vždy o urovnání sporů bez násilí, bez újmy kohokoli na cti, což dokázal při mnoha příležitostech. Například, když jej k souboji vyzval hrabě Malvesi, který se mylně domníval, že Falkland usiluje o jeho milou Lady Lucretii. Falkland vše vyřešil klidným jednáním bez unáhlených činů, které byly v té době velmi častým příkladem zbrklého a bezhlavého jednání mladých mužů. Jeho přičiněním se hrabě Malvesi a Lady Lucretia dohodli na společném sňatku, čímž se jeho společenská prestiž dále zvýšila. Navíc Falkland ještě přítomné tímto svým jednáním ponaučil a vyzval je k smírným činům bez ukvapeného jednání:

„Let us hence each of us learn to avoid haste and indiscretion, the consequences of which may be inexpiable but with blood; and may Heaven bless you in a consort of whom I deem you every way worthy“⁵³

Dalším příkladem Falklandova neochvějného smírného jednání a obrany nevinných byla snaha o záchranu mladé dívky Emily Melville, sirotka, kterého si vzal do své péče Falklandův souputník, tyranský hrubián **Barnabas Tyrrel** – postava, která zapříčinila úhlavní pád jak Ferdinanda Falklanda, tak i Caleba Williamse.

Falkland a jeho soused Barnabas Tyrrell se velmi často dostávali do opozice a sporů. Falkland byl pro společnost vzorem ctností, vybraného chování, slušnosti a elegance. Namísto toho Tyrrell byl hrubián sázející na své přirozené způsoby. Ačkoli se jeho výchově snažila matka dát co nejvíce, vymkl se jejím

⁵² Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 54

⁵³ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 61

možnostem a vyrůstal podle svého uvážení mezi čeledíny, kteří mu poskytli rozličné vzory chování a jednání – ovšem neuvědomil si, že se zvířaty a lidmi se má nakládat odlišným způsobem. Následkem tohoto jeho přístupu z něj vyrostl člověk bez přirozené bystrosti a citu pro společnost.

„He discovered no contemptible sagacity and quick-wittedness in the science of horse-flesh, and was eminently expert in the art of shooting, fishing, and hunting... He was insupportably arrogant, tyrannical to his inferiors, and insolent to his equal.... The activity of his mind being diverted from the genuine field of utility and distinctinction, showed itself in the rude tricks of an overgrown lubber“⁵⁴

I přes všechny tyto vlastnosti byl Barnabas Tyrrell díky svému postavení v širokém okolí váženou osobností. „Every mother taught her daughter to consider the hand of Mr.Tyrrel as the highest object of her ambition.“⁵⁵ Ovšem pouze do doby, než se do okolí přistěhoval Falkland a narušil mínění o váženosti tohoto člověka. Působil jako pravý opak hrubého chování Tyrrela:

„His (i.e.Falkland’s) polished manners were peculiarly in harmony with feminine delicacy. The sallies of his wit were far beyond those of Mr.Tyrrel in variety and vigour; in addition to which they had the advantage of having their spontaneous exuberance guided and restrained by the sagacity of a cultivated mind.“⁵⁶

Tyrrel odmítal úlohu vzdělání v životě a upřednostňoval svérázný způsob sebevýchovy přirozenou cestou v rolnickém prostředí. O vzdělancích, jako byl Falkland, smýšlel přímo nenávistně a popisoval je jako „...an animal that was beneath

⁵⁴ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 63

⁵⁵ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 64

⁵⁶ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 66

contempt. Diminutive and dwarfish in his form, he wanted to set up a new standard of human nature, adapted to his miserable condition.⁵⁷ Další jeho myšlenky se ocitají na samé hranici únosnosti a tolerance, kdy přirovnává podobné lidi k opicím, které se nemohou vyrovnat úrovni zemědělského národa: „A nation of such animals would have no chance with a single regiment of the old English votaries of beef and pudding.“⁵⁸

Do sporů se spolu Falkland a Tyrrel dostali nesčetněkrát. Například když Miss Hardingham určila jako svého tanečního partnera Falklanda namísto Tyrrela. Posledně jmenovaný se chtěl vyhnout hádce všemi možnými způsoby a rozhodl:

„Let us have no altercation in this business: the master of the ceremonies is the proper person to decide in a difference of this sort, if we cannot adjust it: we can neither of us intend to exhibit our valour before the ladies, and shall therefore cheerfully submit to his verdict.“⁵⁹

Jejich ústředním sporem se však stala postava Emily Mellville. Tyrrel se ji snažil provdat za podobného hrubiána, kterým byl on sám, jehož Emily samozřejmě nemilovala, a s pomocí Falklanda se snažila utéci. Tyrrel jim ovšem plán útěku překazil a shodou všech okolností (hlavně ovšem hrubým zacházením Barnabase Tyrrela) mladá Emily Mellville zemřela. Tyrrel zprávě o její smrti nevěřil. Vyslechl si obvinění zničené ženy, kterou smrt dívky velmi zasáhla – její slova připomínala námět *Frankensteina* a téma vdechnutí života neživému:

„I tell you she is dead! You have murdered the sweetest innocent that lived! Can you bring her back to life, as you have driven her out of it? ... Did you think you

⁵⁷ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 66

⁵⁸ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 66

⁵⁹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 69

could do and undo, and change things this way and that,
as you pleased?“⁶⁰

Po smrti Emily se spory Falklanda a Tyrrela stupňovaly a každé jejich setkání bylo plné vášnivých debat a obvinění. Po veřejném ataku Tyrrela na Falklanda a Falklandově domnělé veřejné potupě⁶¹ jej Falkland při noční potyčce usmrtil (ačkoli jeho přiznání k této vraždě je v díle odhaleno až později), jelikož nemohl unést tíhu veřejného zostuzení:

„To Mr.Falkland disgrace was worse than death. The slightest breath of dishonour would have stung him to the very soul. What must it have been with this complication of ignominy, base, humiliating, and public?“⁶²

A právě toto hrozné tajemství – vražda (vlastně několikanásobná, jelikož za Tyrrelovu vraždu byli nespravedlivě odsouzeni a popraveni dva nevinní muži) sužuje Ferdinanda Falklanda až k neúnosnosti.

Jakmile Caleb začne postupně odhalovat tento Falklandův čin, začíná se mu hroutit i jeho dosud vcelku bezstarostný život. Ferdinando Falkland je bezesporu pro Caleba hodnotným vzorem a ideálem, k němuž bezmezně vzhlíží a snaží se mu co nejvíce přiblížit. Představuje pro něj úspěšného člověka, kterého ctí veškeré okolí, jeho služebnictvo i přátelé. Je vzdělaný, bystrý a vážený, úspěšný a bohatý. Nicméně po zjištění, že jeho vzorem je vrah, začne Caleba sužovat tíha myšlenek, co bude s jeho osudem – jak se má vymanit ze spárů Falklanda, který si jej svou hrozbou o výsměchu v případě Calebova pokusu o vyzrazení připoutal k sobě?

⁶⁰ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 157

⁶¹ Tyrrel Falklanda při veřejné potyčce srazil několika údery k zemi.

⁶² Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 163

Vztah těchto dvou postav začne provázet velké napětí: Caleb svého pána zradí, když přes svou přísahu a vědomí, že musí u Falklanda zůstat a sloužit mu, od něj chce opakovaně utéci. Falkland jeho plány odhalí a aby Calebovi zabránil v útěku, opatří falešné důkazy sloužící ke Calebovu obvinění z krádeže a neúcty ke svému pánovi. Caleb vyjeví nenávist vůči svému dosavadnímu vzoru:

„Mr.Falkland is my implacable enemy. Whatever may be his merits in other respects, he is acting towards me without humanity, without remorse, and without principle. Do you think I will ever make submissions to a man by whom I am thus treated, that I will fall down at the feet of one who is to me a devil, or kiss the hand that is red with my blood?“⁶³

Tímto prohlášením v sobě Caleb definitivně pohřbí uctívaný vzor a cosi v něm napodruhé zhasne. Pouto mezi ním a Falklandem se nadobro změní v nenávist a touhu po zkáze toho druhého.

5.2. Viktor Frankenstein a monstrum

Hlavní postavou díla *Frankenstein; or the Modern Prometheus* je **Viktor Frankenstein**. Dítě z poměrně bohaté a významné švýcarské rodiny, které bylo vychovááno jako jedináček zbožňovaný svými rodiči. Od útlého mládí se mu dostávalo předního vzdělání, byl velmi sečtělý a zvědavý, snažil se získat co nejvíce poznatků z knih.

V pěti letech rodiče přijali do rodiny dívku Elizabeth Lavenza, která velmi ovlivnila Viktorův život. Způsob, jakým mu byl předložen její vstup do rodinného kruhu Frankensteinů, se pravděpodobně velmi významně vryl do jeho podvědomí a podílel se na vývoji jeho výtvoru: „On the evening previous to her being brought to my home, my mother had said playfully: ‘I have a pretty

⁶³ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 265

present for my Victor – tomorrow he shall have it.“⁶⁴ Považovat svou adoptivní sestru za dárek je jistě ošemetné, zvláště, když se něco takového sdělí pětiletému chlapci. Však také Viktor tento dar vzal velmi vážně:

„And when, on morrow, she (i.e.Victor’s mother) presented Elizabeth to me as her promised gift, I, with childish seriousness, interpreted her words literally and looked upon Elizabeth as mine – mine to protect, love and cherish.“⁶⁵

Již v mládí se Viktor začal zajímat hlavně o přírodní vědy, líbilo se mu zkoumat příčiny jednotlivých jevů a přicházet těmto záhadám na kloub:

„It was the secret of heaven and earth that I desired to learn; and whether it was the outward substance of things or the inner spirit of nature and the mysterious soul of man that occupied me, still my enquiries were directed to the metaphysical, or in its highest sense, the physical secrets of the world.“⁶⁶

Brzy se v tomto oboru úspěšně zorientoval a našel konkrétní odvětví, které jej uchvacovalo a přitahovalo: „Wealth was an inferior object, but what glory would attend the discovery if I could banish disease from the human frame and render man invulnerable to any but a violent death!“⁶⁷

Jeho zájem o otázku života a smrti ještě více prohloubila náhlá smrt jeho matky, která se nakazila neštovicemi od malé Elizabeth. Ztráta matky byla pro Viktora významnější, než se na první pohled může zdát. Její smrt vylíčil až příliš stručně a věcně, odkazující na smutek po zemřelém, který každý z nás někdy

⁶⁴ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 34

⁶⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 34

⁶⁶ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 36

⁶⁷ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 39

v životě zažil: „My mother was dead, but we had still duties which we ought to perform...“⁶⁸ Stručnost tohoto komentáře naznačuje Viktorovu snahu přesvědčit sám sebe, že matčina smrt není tragédií. Jak bude dále zmíněno v kapitole věnující se Viktorově rozdvojené osobnosti, Viktorův sen však naznačuje jeho skryté podvědomí, kde se se smrtí matky nedokáže vyrovnat, obviňuje z ní Elizabeth a krutě ji trestá.

Během svých následných studií v Ingolstadtu se Viktor seznámil s významnými profesory a také literárními prameny, které mu společně s jeho urputností a ctižádostí dopomohly k významnému objevu a výtvoru – stvoření živé bytosti z částí mrtvých těl. Tímto objevem se však Viktor dopustil více skutků, než by si býval představoval. Jelikož tato bytost po oživení nevypadala zcela podle jeho původních představ, Viktor ji zavrhl a opustil ji.

Z jakého důvodu vlastně Viktor tíhl právě k tomuto odvětví přírodních věd, respektive k chemii? Částečnou roli zde samozřejmě mohla sehrát i náhoda (můžeme říci také osud), jež přivedla Viktorovi do cesty díla německého filozofa Cornelia Agrippy, která se stala Viktorovou oblíbenou četbou a inspirací. Osud vlastně obviňuje i sám Viktor: „Destiny was too potent, and her immutable laws had decreed my utter and terrible destruction.“⁶⁹

Proč vlastně Viktor zatoužil vytvořit živou bytost, která by k němu vzhlížela? Můžeme najít několik zřejmých příčin: je to například již zmíněný způsob příchodu Elizabeth do rodiny a Viktorovo vnímání Elizabeth jako svého vlastnictví, což se mu více než zalíbilo: „...my more than sister, since till death she was to be mine only.“⁷⁰ Vlastnictví lidské bytosti se mu vrylo do mysli a on toužil vlastnit stále více a více, ve svých myšlenkách se ubíral směrem k této majetnosti:

⁶⁸ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 42

⁶⁹ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 40

⁷⁰ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 34

„A new species would bless me as its creator and source; many happy and excellent natures would owe their being to me. No father could claim the gratitude of his child so completely as I should deserve theirs.“⁷¹

Tyto jeho myšlenky se dají považovat dokonce až za hříšné, jelikož se v nich odráží Viktorova touha vyrovnat se Bohu, respektive jeho moci vdechovat bytostem život a ovládat život a smrt. Viktorova ctižádost zde zřetelně přesáhla hranici tolerance, za což také Viktor nezůstal bez trestu.

Samotným aktem stvoření živé bytosti z kousků mrtvých těl ještě Viktor sled špatných událostí nespustil. Zapříčinil to až styl jeho chování k tomuto stvoření – respektive netvorovi, monstru, obludě. Tento tvor byl nazýván mnoha způsoby, ovšem bloudil světem beze jména.

Nepoznáním kladného lidského citu byl netvor odsouzen k životu ve zlu. Patrně nikdo se nedokáže chovat počestně, aniž by neměl ve svém okolí kladný vzor, který by jej chápal a pečoval o něj, ovlivnil jej v kladném slova smyslu. Viktor však coby vzor svému výtvoru sloužit nemohl.

První okamžik jejich střetnutí byl protkán Viktorovým děsem. Nedokázal pochopit, jak se z krásného těla, které sestavil, mohlo stát něco tak odporného: „Oh! No mortal could support the horror of that countenance. A mummy again endued with animation could not be so hideous as that wretch.“⁷² Zklamán svým selháním, utekl Viktor od tohoto tvora pryč a nechal jej samotného. Ještě ten samý den nastaly u Viktora vysoké horečky a nemoc, která trvala několik měsíců.

Monstrum se mezitím protloukalo životem a zažívalo jedno zklamání za druhým. Ihned po svém procitnutí k životu jej zavrhl jeho stvořitel, když mu dal najevo svůj odpor vůči němu. O dalším osudu netvora se dozvídáme až po vraždě Williama a odsouzení

⁷¹ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 52

⁷² Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 56

služebné Justine z jeho vyprávění, před kterým jej Viktor zahrnul zhrzenými nadávkami: „Devil! Do you dare approach me? And do not you fear the fierce vengeance of my arm wreaked on your miserable head? Begone, vile insect! Or rather, stay, that I may trample you to dust!“⁷³

Netvor se odvolává na své neštěstí a osamělost, které ho přivedly na hrůznou cestu pomsty a vražd. Jakkoli se snažil přiblížit lidem, vždy jej zavrhli a s děsem po něm házeli kamení nebo jej tloukli dřevěnými holemi. Nejděsivější ovšem pro monstrum bylo, když zjistilo vše o svém původu: v kapse kabátu našlo Viktorův deník, který popisoval postup stvoření a také zklamání nad jeho výsledkem. Netvor začal svůj život nenávidět a proklínat, stejně jako svého stvořitele:

„Hateful day when I received life! ... Accursed creator! Why did you form a monster so hideous that even *you* turned from me in disgust? God, in pity, made man beautiful and alluring, after his own image; but my form is a filthy type of yours, more horrid even from the very resemblance. Satan had his companions, fellow devils, to admire and encourage him, but I am solitary and abhorred.“⁷⁴

Žil v trvalé izolaci, odkázán pouze sám na sebe, nikdo s ním nechtěl mít nic společného. Pouze jeden člověk se k němu zachoval lidsky - slepý stařec, jehož děti ovšem netvora vyhnaly z domu, tudíž ani tento pokus o vlídné lidské slovo a pochopení nevyšel. Netvor skutečně nenalezl pochopení nikde a u nikoho – dokonce ani u svého stvořitele, kterému vyprávěl svůj tíživý příběh.

Monstrum zprvu bylo opravdu plné kladných vlastností. Dostala se mu do rukou také významná literární díla (*Ztracený ráj*, Plutarchovy *Životopisy* a *Utrpení mladého Werthera*). Čerpal své

⁷³ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 95

⁷⁴ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 125-126

vědění z daných knih a snažil se z nich poučit o venkovním světě a pochopit jeho pravidla. Bystře srovnával svět hrdinů z čtených knih s tím svým, ovšem pokaždé se dobral stejného závěru – je sám a jediný člověk, který může tuto samotu ukončit, byl jeho stvořitel:

„...no Eve soothed my sorrows nor shared my thoughts; I was alone. I remembered Adam's supplication to his Creator. But where was mine? He had abandoned me, and in the bitterness of my heart I cursed him.“⁷⁵

Ve svém utrpení a samotě se rozhodl Viktora vydírat, aby mu stvořil družku a ukončil tak jeho osamělost. Svými hrůznými vraždami se snažil Viktora přesvědčit o svém neštěstí a touze po přátelství, které jedině Viktor mohl změnit:

„I am malicious because I am miserable. Am I not shunned and hated by all mankind? You, my creator, would tear me to pieces and triumph; remember that, and tell me why I should pity man more than he pities me?“⁷⁶

Naznačuje mu, že i on (netvor) dokáže ovlivnit Viktorův život stejnou měrou, jako ovlivnil Viktor ten jeho. I on jej dokáže učinit nešťastným a přinutí jej k myšlenkám, že je to všechno Viktorova vina. „I will revenge my injuries;... Have a care; I will work at your destruction, nor finish until I desolate your heart, so that you shall curse the hour of your birth.“⁷⁷

Naznačení Viktorovy viny odkazuje k následujícímu tématu rozdvojené osobnosti. Viktor se postupně ocitá ve stále větší izolaci a v závěru přechází od útoků na monstrum k obviňování sebe sama.

⁷⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 126-127

⁷⁶ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 140

⁷⁷ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 141

5.3. Podobnosti hlavních postav, otázka kladného hrdiny

Srovnáním ústředních hrdinů obou románů zjistíme, že jsou si velmi typologicky podobní:

Caleb s Viktorem touží po odhalení většího množství tajemství, než je jim souzeno, a tímto překročením pomyslné hranice proti sobě obrátí následky své přílišné zvědavosti.

Falkland a Viktor cítí nenávist vůči svým protivníkům a nazývají je velmi krutými přízvisky. V přítomnosti svých dvojníků jsou téměř zbaveni přičetnosti a proměňují se ve zlosyny, které by jejich okolí v těchto chvílích patrně ani nepoznalo.

Caleb a netvor jsou si podobní ve své osamělosti, jsou zapuzeni společností, zavrženi těmi, jimž se snaží zavděčit. Jsou nuceni osamoceně bloumat přírodou a hledat stále nová a nová přístřeší, kde by se mohli cítit alespoň na chvíli v bezpečí. Snaží se zvrátit svůj nepříznivý osud a uchopit jej do vlastních rukou: snaží se domoci spravedlnosti – Caleb obžalobou svého pána a netvor přesvědčováním Viktora, aby stvořil další totožnou bytost, se kterou by mohl být šťastný.

Ve své podstatě není žádný z hrdinů kladnou postavou – Falkland se tak velmi výrazně snaží působit, ovšem svým činem a jeho maskováním ztrácí u čtenáře důvěru a jeho postava se od té doby stává falešnou a nevyzpytatelnou. Nezáleží mu na ničem jiném než na obraze, který si o něm udělá společnost a který bude žít nadále po jeho smrti: „My character shall be revered as spotless and unimpeachable by all posterity, as long as the name of Falkland shall be repeated in the most distant regions of the many-peopled globe.“⁷⁸

Kladným hrdinou se sice zdá být Caleb, ovšem jeho neukojitelná zvědavost a přespřílišná dychtivost po odhalení tajemství svého pána mu v tom brání.

⁷⁸ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 405

Viktor ze svého vyprávění působí jako oběť, které se přihodily hrozné činy zlou vůlí osudu. Na první pohled toužil vytvořit objev, který by sloužil blahu lidstva. Chtěl ovšem také vdechnout život bytosti, která by jej uctívala jako božského stvořitele, čímž se podobně jako Prométheus provinil vůči božské vůli. Prostřednictvím monstra také projevuje své potlačované nenávistné pocity vůči svým bližním, čímž se stává velmi rozporuplnou postavou.

A jakkoli se zdá být monstrum týráno lidskou nenávistí a předsudky, rozhodne se mstít velmi krutě a je plné zloby vůči svému stvořiteli. Stává se sice obětí společnosti, nicméně kladným hrdinou taktéž není.

Hlavní postavy obou románů (Falkland a Caleb na straně jedné a Viktor a monstrum na straně druhé) jsou navzájem rozdvojenými osobnostmi, jejichž činy odrážejí duševní zklamání a celkovou disharmonii.

6. ROZDVOJENÁ OSOBNOST

6.1. Literární vývoj motivu zdvojení

Motiv rozdvojené osobnosti (tedy zdvojení) v gotických románech čerpá svou inspiraci ze starodávné pověsti zvané „Doppelgänger“⁷⁹ (z německého překladu – dvojník), která v několika obměnách popisovala téměř totožný příběh: hrdina (většinou mnich nebo student) učiní ve svém nitru jakousi smlouvu/pakt, čímž uvolní svého dvojníka. Toto „druhé já“ se snaží převzít moc nad jedincem zejména tím, že jeho jménem páchá zločiny nebo se snaží získat jeho milou/milence. V závěru se hrdina snaží svého dvojníka zbavit – pronásleduje jej a snaží se jej usmrtit. Avšak jelikož je dvojník od hrdiny již neoddělitelný, je tento vražedný čin pro hrdinu zároveň i sebevražedný.

⁷⁹ Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 37

Příběhy vždy obsahují příznačné schéma – stvoření/vznik „dvojníka“, vzájemné soupeření, pronásledování a následnou vraždu/sebevraždu. Toto můžeme nalézt v mnoha gotických románech – například v díle Matthewa G. Lewise *The Monk* (1796), kde se dvojnicí mnicha Ambrosia stává démonická Matilda, která představuje zhmotnění Ambrosiových temných myšlenek a potlačovaných vášní.

Tento model pro příběhy rozdvojené osobnosti můžeme nalézt i v mnoha dalších velmi známých dílech, nejen gotických románech, a sice například v dílech *Dvojník* (1849) Fjodora Michailoviče Dostojevského, *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* (1886) od Roberta Louise Stevensona nebo také *The Picture of Dorian Gray* (1890) od Oscara Wilda.

6.2. Motiv zdvojení v *Calebu Williamsovi*

Ačkoli to běžného čtenáře možná na první pohled přímo nenapadne, motiv zdvojení je jedním z ústředních motivů díla *Caleb Williams*.

Vražda, kterou Ferdinando Falkland spáchal vlastníma rukama, i nepřímo zaviněná poprava otce a syna Hawkingových, kterou zapříčinil fiktivními důkazy proti nim, se nesmazatelně podepsaly na jeho duševním zdraví. Jen těžko si lze představit, jaké musí být nosit v duši vědomí něčí vraždy. Byla veřejná potupa, do které Falklanda dostal Tyrrel, opravdu natolik vážná, aby po Tyrrelově vraždě musel snážet muka, která jej tížila?

“Sometimes he entirely lost his self-possession, and his behaviour was changed into frenzy: he would strike his forehead, his brows become knit, his features distorted, and his teeth ground one against the other. When he felt the approach of these symptoms, he would suddenly rise, and, leaving the occupation, whatever it was, in

which he was engaged, hasten into a solitude upon which no person dared to intrude.”⁸⁰

Jakkoli děsivé a zničující byly pro Falklanda tyto záchvaty šílenství, daleko horší pro něj bylo zjištění, že onen mladý a zvědavý hoch, kterého přijal k sobě do služby, pomalu přichází na jeho tajemství. Díky své zvědavosti a bystrosti Caleb brzy odhalil temnou stránku jeho minulosti a ačkoli se Falkland snažil jej zastrašit a uvázat mlčením, Calebovo mládí a tíha tak velkého tajemství pro něj byla neúnosná.

Ve své podstatě se jedná o případ zdvojení – vyvstanutí temné stránky osobnosti na povrch. Falklandovo tíživě střežené tajemství několikanásobných vražd mu již přeroste přes hlavu. Nejprve se to projeví “pouhými” záchvaty šílenství, kdy na několik hodin a později i dnů mizí do tiché náruče samoty, ovšem postupem času se tíha svědomí zhmotní v postavě mladého Caleba. Když jej Caleb poprvé nachytá v tajemné místosti s truhlou, nemá ani ponětí, že vlastně něco odhalil – to mu napoví až agresivita Falklanda, který si uvědomí, že se začíná setkávat s tíhou svého svědomí.

Také Caleb má svůj podíl na tomto zdvojení, když sám pochopí provázanost sebe a svého pána. Ačkoli si Caleb od počátku přeje se se svým pánem (tedy vzorem) ztotožnit a přiblížit se co nejvíce jeho charakterovým vlastnostem, toto ztotožnění se bohužel nevyvíjí podle jeho představ:

„My heart bleeds at the recollection of his misfortunes, as if they were my own. To his story the whole fortune of my life was linked; because he was miserable, my happiness, my name and my existence have been irretrievably blasted.“⁸¹

⁸⁰ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 50

⁸¹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 54

Jakkoli se Falkland snaží před celou společností vypadat stále stejně ctnostně a důstojně, před sebou samým a svým svědomím nemá pražádnou šanci uniknout. Ovšem jemu záleží právě na názoru společnosti a na neposkvrněnosti těžce budovaného jména, které bude i po jeho smrti vyslovováno pouze v úctě a váženosti.

Falkland sice nadále snáší Caleba ve svém domě, ovšem takřka jej nespouští z očí, provází jej strach z vyzrazení a Caleba z duše nenávidí – tedy spíše vědomí, že by jej někdo mohl mít ve své moci, nenávidí vlastně celou Calebovu existenci (tím tedy ve své podstatě svůj hrůzný čin).

Ovšem Falkland ze svého postavení zmůže několikanásobně víc než nepodložená slova jeho sluhy a je si toho naprosto bezmezně vědom, když říká Calebovi: “If once you fall, call as loud as you will, no man on earth shall hear your cries; prepare a tale however plausible, or however true, the whole world shall execrate you for an impostor.”⁸² V Calebově přítomnosti je takřka zbaven všech svých zábran a hovoří s ním jako s bezvýznamnou a bídnou bytostí. V jeho blízkosti na povrch vyvstává jeho pravé já, nezahalené líbivým pláštěm, který nastavuje na odiv společnosti:

“‘Do you not know, miserable wretch!’ added he, suddenly altering his tone, and stamping upon the ground with fury, ‘that I have sworn to preserve my reputation, whatever be the expense; that I love it more than the whole world and its inhabitants taken together? Begone, miscreant! Reptile!...’”⁸³

Tento výjev zlosti, umocněný hrůzostrašnou změnou Falklandova hlasu, jen umocňuje fakt, nakolik je Falkland agresivní až zvířecí. Byl by patrně v záchvatu agonie schopný jej i zabít, nicméně to není v jeho silách.

⁸² Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 240

⁸³ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 240

Nakonec útočnými slovy (dokonce přímo monstrem) Caleba nazývá i jemu do té doby přátelsky nakloněný pan Forester, když jej při Calebově prvním “domácím” soudu obviní:

“Vile calumniator! You are the abhorrence of nature, the opprobrium of the human species, and the earth can only be freed from an insupportable burthen by your being exterminated! Recollect sir, that this monster has the presumption to charge you with prosecuting a crime...”⁸⁴

Toto zdvojení vrcholí na konci díla, kdy se Caleb rozhodne Falklanda udat a svědčit proti němu u soudu. Chce tak dosáhnout toho, aby byli oba vnímáni společností stejnou měrou. Během strastiplných cest, ztížených opakovaným vězněním a nemožností plnohodnotně žít, Calebův charakter samozřejmě utrpěl mnoho šrámů. Útěky, skrývání se a maskování, neustálé zklamání důvěry v osoby, kterým věřil... to vše se nepopsatelně podepsalo na jeho osobě a vzezření.

Falkland by měl být pravým opakem – měl by být spokojen s tím, čeho dosáhl: znemožnil Calebovi spokojený život ve společnosti a přivedl jej znovu k soudu (ačkoli ten jej osvobodil), učinil z něj podezřavého jedince, který se neustále musí rozhlížet kolem sebe a pečlivě rozvažovat, komu může důvěřovat. Ovšem Falkland takto nevypadá ani v nejmenším. „It (i.e. Falkland’s appearance) was now the appearance of a corpse. He was brought in in a chair, unable to stand... His visage was colourless; his limbs destitute of motion, almost of life.”⁸⁵

Když si Caleb uvědomí, co z Falklanda zbylo, začne přemítat nad jeho osudem, postavou a životem. Ve své emotivní řeči vyjádří všechny své pocity, které se v něm za ta léta společného vztahu nakupily:

⁸⁴ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 267

⁸⁵ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 451

„I proclaim to all the world, that Mr.Falkland is a man worthy of affection and kindness, and that I am myself the basest and most odious of mankind! Never will I forgive myself the iniquity of this day. The memory will always haunt me, and embitter every hour of my existence. In thus acting I have been a murderer – a cool, deliberate, unfeeling murderer.“⁸⁶

Také Falkland z posledních zbytků svých sil vyjádří své city ke Calebovi:

„Williams,... you have conquered! I see too late the greatness and elevation of your mind. I confess that it is to my fault and not yours, that it is to the excess of jealousy that was ever burning in my bosom, that I owe my ruin... I have spent a life of the basest cruelty, to cover one act of momentary vice, and to protect myself against the prejudice of my species... You have inflicted on me the most fatal of all mischiefs; but I bless the hand that wounds me.“⁸⁷

Ovšem Calebovi tato slova nepřinesou útěchu, ani potěšení z porážky svého nepřítele. Caleb je zničen tím, co se s jeho pánem stalo a je si vědom svého dílu viny. Během pobytu ve věznici a útěku téměř nemyslel na nic jiného než na okamžik, kdy stane před soudem jako svědek přinášející důkazy proti Falklandovi. Přimkl se k myšlence na svůj bezstarostný život, který nastane, až Falklanda díky němu usvědčí jako vraha. Ovšem nic z toho se nestane. Po Falklandově smrti, která přichází jen tři dny poté, Caleb shrnuje své pocity vůči němu:

„Falkland! I will think only of thee, and from that thought will draw ever-fresh nourishment for my sorrows! One generous, one disinterested tear I will

⁸⁶ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 457

⁸⁷ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 458-459

consecrate to thy ashes! A nobler spirit lived not among the sons of men. Thy intellectual powers were truly sublime, and thy bosom burned with a godlike ambition.“⁸⁸

Ačkoli tedy Caleb od počátku usiluje o nastolení spravedlnosti a potrestání Falklanda za jeho zločiny, nyní se spravedlnosti vzdává a uznává veřejně Falklandův charakter.

V závěru svůj i Falklandův příběh ukončuje slovy: „I began these memoirs with the idea of vindicating my character. I have now no character that I wish to vindicate;“⁸⁹ Vyjadřuje tím svou naprostou ztrátu identity. Ačkoli svou identitu jako takovou pohřbil už dávno (nemohl nikomu prozradit, kdo ve skutečnosti je, musel se vydávat za někoho jiného), nyní, po smrti Falklanda, ztratil veškerý smysl svého života – což je ve skutečnosti ještě daleko horší, než samotná smrt. Nyní jej čeká jen marné bloumání životem bez jakéhokoli smyslu a cíle.

Výstižnou interpretaci této Calebovy osobní tragédie nalzeneme u Bottinga:

„The dilemma and self-divisions are intensified by the manner in which external and internal persecutory vigilance is shown to be an effect of Caleb’s identification with Falkland. His (i.e. Caleb’s) crime of spying against Falkland is a crime against his own self, modelled on an idealised version of his master: his guilt is defined in terms of the values he has internalised from this ideal.“⁹⁰

⁸⁸ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 460

⁸⁹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 461

⁹⁰ Botting, F. *Gothic*, str. 95

6.3. Motiv zdvojení ve *Frankensteinovi*

Stvořením živé bytosti se Viktor snaží vyrovnat svému vzoru, kterým je ve své podstatě svět vědy a vědců. Ovšem jeho přehnaná dychtivost a ctižádost, touha učinit monstrózní objev, který do této doby příslušel pouze Bohu, se mu vymstila.

Viktor ukojil nejen svou zvědavost a touhu po naplnění své ctižádosti vyrovnat se věhlasným filozofům a vědcům. Vždyť se mu podařilo něco, co nikomu před ním: vdechnout život neživé bytosti. Nikdo o jeho bádání nevěděl, jelikož se Viktor se svým výzkumem ukrýval v temných prostorách a pracoval hlavně v noci. Touto hrou na Boha a touhou ovládnout přírodu se vymkl běžnému lidskému společenství a tato jeho temná stránka se ve výsledku zhmotnila v ožvlém monstru.

Svým objevem ukojil rovněž vnitřní pocity své temné stránky osobnosti, které se v něm praly od samého dětství. Sen, který měl jen pouhých pár okamžiků po oživení tvora, vypovídá o jeho skutečném vztahu k Elizabeth. Sen, kdy se dívka náhle objeví v Ingolstadtu a změní se po Viktorově polibku před jeho zraky z krásné ženy v mrtvolu jeho matky, ze které vylézají červi, může naznačovat jistě mnohé. Pokud přijmeme názor, že naše sny jsou skrytou touhou po dosud nenaplněném či přímo nemožném, vyjeví se nám tento sen poměrně jednoznačně.

Jak již bylo zmíněno, Viktor byl jedináček, prvorozený syn bezmezně milovaný rodiči, jejichž veškerý čas a láska byly věnovány jen jemu. Dokud však Viktorova matka nepoznala Elizabeth a nepřivedla ji do své rodiny. Tím zásadně narušila Viktorův pocit dosud ovládané jedinečnosti, neboť rodičovská láska byla nyní poprvé dělena, a následné narození mladšího bratra Williama tento pocit ještě více zesílilo. Elizabeth Lavenza navíc nepřímou zavinila smrt Viktorovy matky, když ji nakazila smrtelnou nemocí. Matka si však na smrtelném loži přála svatbu svých „dětí“, čímž Viktora vlastně postavila do velmi složité situace. Ačkoli v knize nenajdeme jakkoli vyjevený odpor

k tomuto sňatku nebo k Elizabeth samotné (na první pohled je tomu spíše naopak), z Viktorových slov o Elizabeth vyčteme při bližším zkoumání pouze jakousi vynucenou a přikázanou lásku, nikoli cit pocházející z vlastní vůle a ze svého srdce. „Everybody loved Elizabeth... I looked upon her as mine – mine to protect, love and cherish.“⁹¹ Takto se cítí zejména z důvodu matčina oznámení, že mu přivede dárek. Nedíval se tedy na Elizabeth jako na jedinečnou a svobodnou osobu, ale jako na svůj majetek, který navíc rozdělil matčinu lásku.

Vyústění výše zmíněných situací vysvětluje Martin Tropp následně:

„The dream argues that Elizabeth is the one who ought to be rotting in the grave. His desire to exchange life for death, and the hypocrisy of his love, revealed in his dream, help explain his research into life and death and the reason he creates his monster.“⁹²

Viktor si sice zdánlivě nepřipouštěl možnost, že by netvorova výhrůžka „I shall be with you on your wedding-night“⁹³ mohla znamenat jinou hrozbu než pro něj samého, ovšem přesto bez větší bázně poslal Elizabeth samotnou do jejich pokoje, ačkoli si byl vědom netvorovy přítomnosti v okolí a tím i hrozícího nebezpečí.

Další netvorova oběť, Viktorův mladší bratr William, mohla být zabita z podobného důvodu – William byl druhorozený syn, který rodičovskou lásku rozdělil nadobro. Navíc měl na krku přívěšek s podobiznou své matky, který se později stal prostředkem k usvědčení nevinné Justine, čímž postava Viktorovy matky figuruje i v pozadí těchto vražd.

Nad nepřímou vraždou Justine by se dalo spekulovat více. Případnou spojitost a touhu po její smrti bychom však mohli

⁹¹ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 34

⁹² Tropp, M. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*, str. 23

⁹³ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str.163

nalézt v tom, že se Justine po smrti Viktorovy matky stala její „náhradnicí“ v péči o Viktorovy mladší sourozence Williama a Ernesta. Paní Frankensteinová byla pro Justine vždy velkým vzorem: „She (i.e. Justine) thought her (i.e. Mrs. Frankenstein) the model of all excellence and endeavoured to imitate her phraseology and manners, so that even now she often reminds me of her.“⁹⁴ Viktorovu matku však nelze nikým nahradit, a proto musela Justine za svou snahu o její napodobení a nahrazení pykat.

Ve své podstatě jsou si Viktor a monstrum velmi podobní. Stejně jako v mládí Viktor, i monstrum je poměrně zvědavé a bystré při objevování zákonů přírody – například velmi rychle přichází na zákony ohně a jeho funkčnosti, na nutnost suchého dřeva k podpalu. Má také štěstí na sousedy, kteří jej nepřímo vzdělávají jak svým chováním, tak i provizorní školní výukou prostřednictvím lekcí určených obyvatelce domu. S nadšením studuje knihy, které se mu náhodou dostaly do rukou, a čerpá z nich vzdělání a inspiraci. Je tedy obdobně dychtivé po vzdělání jako Viktor. Ovšem pokud se jedná o ostatní vlastnosti, jsou naprosto odlišní. Viktor žije počestným životem, obklopen svými milovanými a zaštitěn dobrým jménem celého rodu Frankensteinů. Zato monstrum žije v izolaci, beze jména a pouze s touhou po pomstě za své nesnáze.

Charakteristikou rozdvojené osobnosti se v podstatě zabývá i monstrum při studiu knih v chatrči, kde pobývá v době své samoty. Přemýšlí nad různými stránkami osobnosti a jejich vzájemnými vazbami:

„Was man, indeed, at once so powerful, so virtuous, and magnificent, yet so vicious and base? He appeared at one time a mere scion of the evil principle and at another as all that can be conceived as noble and godlike.“⁹⁵

⁹⁴ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 63

⁹⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 115

Monstrum rovněž velmi výstižně pochopilo postavení osobnosti ve společnosti a vztah společnosti k této osobnosti na základě vnějšího vzezření:

„To be a great and virtuous man appeared the highest honour that can befall a sensitive being; to be base and vicious, as many on record have been, appeared the lowest degradation, a condition more abject than that of the blind mole or harmless worm.“⁹⁶

Oba se navzájem nenávidí a proklínají. Ovšem monstrum bez svého stvořitele žít nemůže – je to jediná bytost, se kterou může minimálně v malé míře rozmlouvat, dává mu alespoň mizivou naději na zlepšení, pokud jej donutí oživit mu družku.

Stejnou měrou, jakou Viktor nenávidí monstrum, nenávidí také sám sebe, jelikož si uvědomuje, že proklínáním monstra proklíná i jeho stvořitele:

„Cursed be the day, abhorred devil, in which you first saw light! Cursed (although I curse myself) be the hands that formed you! You have made me wretched beyond expression. You have left me no power to consider whether I am just to you or not. Begone! Relieve me from the sight of your detested form.“⁹⁷

Zůstává otázkou, kdo je vlastně čí pán a kdo otrok – obyčejně má moc nad svým výtvořem jeho stvořitel, ovšem v tomto svazku se chopilo otěží monstrum a nepokrytě Viktora vydírá všemi směry: „Remember that I have power, you believe yourself miserable, but I can make you so wretched that the light

⁹⁶ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 115

⁹⁷ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 97

of day will be hateful to you. You are my creator, but I am your master, obey!“⁹⁸

Původním Viktorovým záměrem bylo sestrojít vynález prospěšný lidstvu, který by oddaloval smrt a navracel život. Stejně tak prvotní myšlenky monstra byly konat dobro, což dokázalo při záchraně topícího se děvčátka nebo při pomoci obyvatelům domu, u kterého se usídlilo. Ovšem ani jednomu z nich se vytyčené cíle nevydařily a jejich charakter se tím změnil.

Podobně jako Falkland v *Calebu Williamsovi*, i Viktor Frankenstein se zmítá v záchvatech nemoci (blouznivého šílenství), které se nečekaně objevují. Hned po stvoření netvora se Viktor ocitá v několikaměsíční agónii, záchvatech horečky a blouznění. Další dvouměsíční záchvat nemoci u něj propukne, když se dozví, že netvorem byl zabit jeho přítel Henry Clerval, který se stal obětí poté, co Viktor zničil připravovanou netvorovu družku a zajistil si tím doživotní netvorovu hrozbu.

Po poslední netvorově vraždě, kdy o svatební noci zabil Viktorovu nevěstu Elizabeth, se Viktor ocitl snad v největším záchvatu své nemoci a poté začal pronásledovat monstrum až k hranici Arktidy, kde narazil na námořníky směřující k severnímu pólu.

Viktor se na konci svých sil rozhodne vyprávět svůj příběh kapitánu **Robertu Waltonovi**, který je svými vlastnostmi velmi podobný Viktorovi, jelikož je stejně jako on hnán za svým cílem – dosáhnout severního pólu stůj co stůj a ukojit tak svou nezkrotnou touhu po objevu, který nikdo před ním ještě neučinil.

Viktor však ve Waltonovi vidí stejně silnou a nebezpečnou ctižádost, která i jeho samotného přivedla k neštěstí a zkáze, a radí Waltonovi, aby se ponaučil z jeho příběhu. Waltonovy názory jsou až mrazivě podobné Viktorovým: „One man’s life or death were but a small price to pay for the acquirement of the knowledge which I sought, for the dominion I should acquire and

⁹⁸ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 162

transmit over the elemental foes of our race.“⁹⁹ Právě proto se s ním Viktor podělil o svůj příběh a doufal, že tím zarazí zmaření dalších životů, které by byly ohroženy něčí dychtivou ctižádostí.

Walton nakonec neskončí jako Viktor – dá přednost přání svých mužů a kvůli nepřízni počasí otočí loď zpět na jih, smířen s tím, že nebude veleben jako věhlasný objevitel. Vždyť i sám Viktor, jakkoli velkolepý byl jeho objev vdechnutí života, nakonec nebyl za svůj čin oslavován.

Po odvyprávění svého příběhu Viktor Frankenstein umírá a po smrti jej navštívilo i monstrum, které naříká nad jeho mrtvolou:

„That is also my victim! In his murder my crimes are consummated; the miserable series of my being is wound to its clove! Oh, Frankenstein! Generous and self-devoted being! What does it avail that I now ask thee to pardon me?“¹⁰⁰

Smrtí Viktora Frankensteina je dovršen i osud jeho díla – monstra, které jen pár chvil po smrti svého stvořitele ukončuje svůj život v ledové pustině.

Netvor zde projeví náhlou změnu vztahu ke svému stvořiteli: zatímco celý svůj život k Viktorovi cítil nenávisť a proklínal jej, na konci jej oslovuje s úctou. Jako by tak naznačoval možnost finálního znovusjednocení osobnosti, čehož dosahuje přiznáním své viny. K tomuto uvědomění bohužel dochází až v závěru příběhu a život to už žádné z jeho obětí nevrátí.

K uznání viny na obou stranách, a tím i ke znovusjednocení osobnosti, dochází v obou zkoumaných dílech, avšak bohužel vždy až při dovršení celé tragédie.

⁹⁹ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 27

¹⁰⁰ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 211

7. PRONÁSLEDOVÁNÍ

Pronásledování je dalším významným prvkem romantické literatury a v gotických románech jej najdeme velmi často: například v díle *The Castle of Otranto*, kde je Isabela pronásledována Manfredem a skrývá se před ním a jeho strážci v tajemných chodbách a jeskyních.

Také téma tíhy svědomí po vykonání hrůzného činu najdeme v předchozích dílech gotických románů. V díle *The Old English Baron* Lord Lovel, který nechal zavraždit svého protivníka, popisuje své pocity takto: “Od té osudné hodiny jsem nepoznal jedinou vteřinku klidu, stále jsem žil ve strachu, že hrozí nějaké bezprostřední nebezpečí, které odhalí mou vinu a uvalí na mou hlavu hanbu.”¹⁰¹ Stejně jako Falkland má Lord Lovel strach z hanby, z názoru lidí a nikoli z trestu jako takového.

Pronásledování je významným prvkem přispívajícím k navozování atmosféry strachu a napětí v dílech.

7.1. Pronásledování v *Calebu Williamsovi*

Motiv pronásledování je v *Calebu Williamsovi* zřetelný v několika směrech: primárně se jedná o konkrétní pronásledování strážci zákona poté, kdy Caleb uprchne z vězení a je nucen se skrývat v lesích a přestrojovat se, aby jej nebylo možné poznat. Jakkoli je tato forma pronásledování děsivá a člověka ničí neustálý strach z momentu odhalení, čímž je nucen neustále přemýšlet nad dalšími a dalšími úkryty a maskami, větší dopad na duševní stránku člověka má pronásledování psychické.

Falklanda pronásleduje tíha jeho špatného svědomí, která se dokonce zhmotní v postavu Caleba. Uznává svou vinu, ovšem názor společnosti je pro něj přednější: „Though I be the blackest of villains, I will leave behind me a spotless and illustrious

¹⁰¹ Reeová, C. *Starý anglický baron*, str. 310

name... I despise myself, but thus I am;“¹⁰² Pronásleduje jej myšlenka možného odhalení jeho hrůzného zločinu a ještě daleko více mu nedopřeje klidu představa, že by se o tomto skutku dozvěděla společnost. Neustále jej tíží pocit, že jej na každém kroku stíhá Caleb, který chce za každou cenu odhalit jeho minulost. Jakkoli náhodně na Falklanda narazí Caleb u záhadné truhlice, považuje to Falkland za výraz pronásledování a špehování. Začne tedy sledovat veškeré Calebovy skutky a při každém pocitu ohrožení mu vyhrožovat svou mocí nad ním:

„At this moment you are enclosed with the snares of my vengeance unseen by you, and, at the instant that you flatter yourself you are already beyond their reach, they will close upon you. You might as well think of escaping from the power of the omnipresent God, as from mine!“¹⁰³

Falkland se dokonce přirovnává k všudypřítomnému a vševědoucímu Bohu a srovnává s ním i svou moc nad Calebem. Tuto sílu skutečně prokáže, jelikož za použití falešných důkazů je Caleb uvržen do vězení za krádež majetku svého pána.

Ve vězení Caleba pronásledují myšlenky na jeho nevinu a nespravedlnost, která se mu stala. Přemýšlí nad tím, jakou moc má Falkland nad jeho osudem a jakou šanci má vůbec na dobrý konec: „What probability was there that the trial I had endured in the house of Mr.Falkland was not just as fair as any that might be expected to follow?“¹⁰⁴

Po Calebově útěku z cely je motiv pronásledování naplněn daleko více, jelikož jsou zde líčeny strasti člověka, který je nucen nocovat v lesích, neustále se přemisťovat z místa na místo a absolutně nikde se necítit v bezpečí. Podezřívavě musí hledět na všechny lidi v okolí, což ještě daleko umocní fakt, že díky

¹⁰² Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 217

¹⁰³ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 228

¹⁰⁴ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 277

novinám a vyvěšeným letákům s jeho podobiznou je veškeré okolí obeznámeno s jeho údajným zločinem a nikdo s ním nemá slitování. Každý jej považuje za proradného ničemu, který si nevážil dobroty svého pána.

Ještě více toto pronásledování znásobí vypsaná odměna, která láká i loupežníky, u kterých se Caleb usídli a kde se konečně na chvíli cítí být v bezpečí. Nemůže důvěřovat nikomu, jen sám sobě. Tento strach z odhalení se nesmazatelně podepíše na jeho duši, jelikož se nikdy nemůže citově upnout k žádnému místu ani člověku. Falkland se postará o to, aby se všichni v okolí o jeho příběhu dozvěděli a svou náklonnost od něj odvrátili. Všichni jej považují za proradného ničemu, který okradl svého dobrotivého pána a častují jej mnoha nadávkami. Caleba tedy nepronásleduje jen Falkland, jeho lidé a strážci z vězení – pronásleduje jej celá společnost, která jej zavrhl jako ničemného zločince.

Po Calebově konečném zatčení se mu dostává nečekaného propuštění od soudu, načež se rozhodne tuto svou získanou svobodu „oslavit“ vytouženou obžalobou Falklanda z vraždy, čímž obrátí pronásledování opět směrem ke svému vlastnímu pronásledovateli. Falklandovou smrtí na konci procesu toto pronásledování končí, stejně jako smysl Calebova života.

7.2. Motiv pronásledování ve *Frankensteinovi*

V díle *Frankenstein* je nejprve pronásledován Viktor – a to myšlenkou na významný objev, jímž odhalí tajemství života a smrti, které dosud bylo dopřáno pouze moci boží. Tato myšlenka jej pronásleduje v takové míře, že pro něj okolní svět přestane existovat – uchýlí se do izolace, do temné laboratoře, ve které pracuje na svém hrůzném díle. Po nezdaru a vytvoření nelidské bytosti, kterou Viktor po prvním okamžiku zavrhne, je pronásledován myšlenkami na hrůzný čin, jenž vykonal stvořením tohoto tvora. „The form of the monster on whom I had bestowed existence was forever before my eyes, and I raved incessantly

concerning him.“¹⁰⁵ Přes modlitby a naději, že se netvor uchýlí k životu v odlehlých lesích, jsou jejich životy neodmyslitelně propleteny. Viktor je jím pronásledován nejprve nepřímo: formou smrtelného ubližování členům Viktorovy rodiny.

Po jejich setkání, kdy monstrum předloží Viktorovi svůj požadavek na vytvoření družky, odjíždí Viktor se svým přítelem Henrym do Anglie, aby zde druhou bytost stvořil. Doufá, že tak své blízké v Ženevě ochrání před netvorem a jeho dalším projevem nenávisti a pomsty. Netvor na této cestě Viktora pronásleduje mnohem urputněji. Viktorovi není dovoleno svobodně se rozhodovat, neustále se musí ohlížet, zda není sledován. Ačkoli to není na první pohled zřejmé, je si vždy jist, že netvor bedlivě sleduje a hlídá každyčký jeho počin. Přestože by rád propadl kouzlu cestování a objevování radostí života v Anglii, neustále cítí netvorův ohavný pohled a je pronásledován myšlenkou na děsivý úkol, kvůli kterému do Anglie odjel.

Zároveň Viktora pronásledují výčitky svědomí a myšlenky na to, že je skutečným viníkem smrti svých bližních: „I felt as if I had committed some great crime, the consciousness of which haunted me. I was guiltless, but I had indeed drawn down a horrible curse upon my head, as mortal as that of crime.“¹⁰⁶

Po Viktorově rozhodnutí nepřistoupit na netvorovo vydírání, druhou bytost neoživit a zničit ji vhozením do jezera, se netvor rozběsí k nepřičetnosti a Viktorovo pronásledování umocní výhrůžkou: „I shall be with you on your wedding-night.“¹⁰⁷ Navíc usmrtí Viktorova přítele Henryho, z jehož vraždy je zprvu Viktor obviněn.

Viktor se netvorově hrozbě rozhodne čelit a svatbu s Elizabeth uskuteční, odhodlán svést s netvorem boj na život a na smrt. Cítí, že jej monstrum neustále pronásleduje a je pevně rozhodnut toto utrpení ukončit smrtí jednoho z nich. Toto

¹⁰⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 60

¹⁰⁶ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 157

¹⁰⁷ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str.163

Viktorovo rozhodnutí opět naznačuje jeho komplikovaný vztah k Elizabeth, jelikož přípravu na jejich svatbu (tedy radostný okamžik) spojí s přípravou životního zápasu. Obětí tohoto boje je však nakonec sama Elizabeth. Prvky sloučení podobných kontrastních situací a neočekávaná smrt nevěsty jsou velmi častými tématy romantické literatury.

Po této tragédii, kdy teprve smrt osudové ženy v hrdinovi podnítl pronásledování své temné stránky, se role obrátí a Viktor se rozhodne pronásledovat netvora: „... I have but one resource, and I devote myself, either in my life or death, to his destruction.“¹⁰⁸ Monstrum se však jeho pronásledování nebrání a naopak za sebou zanechává stopy, aby jej Viktor mohl následovat snáze. Touží jej vystavit nepříznivému chladu Arktidy, který netvor z důvodu odolnější kůže a stavby těla nepocítuje, chce Viktora oslabit a poté s ním svést osudový boj, stejně jako tomu chce i Viktor.

V tomto momentu je pronásledování nejpůsobivější a nejsuggestivnější. Vrací nás zpět na samotný začátek příběhu, kde se v ledové části Arktidy Viktor setkává s námořníkem Robertem Waltonem a vysílen pronásledováním netvora vypráví svůj i netvorův příběh.

Nakonec toto pronásledování v arktické oblasti i skončí, stejně jako celý román: Viktor po odvyprávění svého příběhu umírá, načež se na lodi objeví netvor, který nad jeho mrtvým tělem nařiká a právem se obviňuje z Viktorovy smrti.

8. MOTIV VĚZENÍ, ÚLOHA SPOLEČNOSTI A OTÁZKA SPRAVEDLNOSTI

Bylo by velmi jednoduché říci, že motiv vězení je v obou dílech naplněn při uvěznění Caleba Williamse, služebné Justine a Viktora Frankensteina do žaláře, a poté se zabývat vnitřními pocity člověka zbaveného svobody. Ovšem případů uvěznění zde

¹⁰⁸ Shelley, M. *Frankenstein*, str. 195

najdeme mnohem více a v přeneseném významu se jedná spíše o vězení duševní.

V první řadě bychom se měli zamyslet nad tím, co je to vězení. Primární význam je samozřejmě konkrétní: budova, ve které se nacházejí lidé, kteří učinili zločinný prohřešek a jsou za to zbaveni svobody. V abstraktním pojetí se ovšem nejedná o budovu, ale jakýkoli stav, kdy je člověk zbaven možnosti svobodného jednání a je čímsi nebo kýmsi velmi výrazně omezen.

Věznění svého skutečného já v sobě samém zapříčiňuje společnost a její předsudky. Zažité morální zásady, které se při překročení trestají odklonem společnosti od jedince a jeho zavržením, vedou mnohdy k činům, které člověk koná v dobré vůli a vlastní sebeobraně, aby nebyl společností zatracen, odsouzen a vyhoštěn.

Vězení je chápáno jako nástroj spravedlnosti k usměrnění zla. Bohužel společnost je mnohdy slepá a plná předsudků, důvěřivá k předkládaným důkazům a zaslepená postavením dané osoby v hierarchii celku.

8.1. *Caleb Williams*

Caleb Williams se ve skutečnosti do vězení dostal mnohem dříve, než byl přemístěn do cely jako takové. Ocitl se v něm v okamžiku, kdy si Falkland uvědomil, že Caleb odhalil jeho tajemství. Ze své svrchované moci jej měl Falkland ve svých rukou, což dokázal při podvržení falešného důkazu proti Calebovi. Při obhajovací řeči se ani nemusel příliš snažit, aby dokázal nevinného, ale společensky nevýznamného Caleba očernit, jelikož zbytek práce za něj vykonaly předsudky společnosti.

Po skutečném uvěznění Caleb zažíval velké strasti. Nejen, že byl zavřen v cele, ale také byl uvězněn ve spárech svých myšlenek:

„For myself, I looked round upon my walls, and forward upon the premature death I had too much

reason to expect; I consulted my own heart, that whispered nothing but innocence; and I said, „This is society. This is the object, the distribution of justice, which is the end of human reason. For this sages have toiled, and midnight oil has been wasted.“¹⁰⁹

Caleb vlastně nikdy neobviňoval konkrétního člověka, ani soudce, ani Falklanda, nýbrž celou společnost:

„My resentment was not restricted to my prosecutor, but extended itself to the whole machine of society. I could never believe that all this was the fair result of institutions inseparable from the general good. I regard the whole human species as so many hangmen and tortures; I considered them as confederated to tear me to pieces...“¹¹⁰

A právě z důvodu nedůvěry ve společnost a ve spravedlivý soud se Caleb opakovaně pokusil o útěk, z čehož jeho druhý pokus za pomoci alespoň částečného přítele Thomase byl úspěšný. Ačkoli svým útekem z cely dosáhl svobody, z vězení jako takového stejně neunikl. Jakkoli si to na první dojem neuvědomoval a radoval se z pocitu volnosti, i nadále jej obemýkaly mříže pronásledování, kdy nebylo možné svobodně žít podle své vlastní vůle. Byla na něj vypsána odměna a Falkland se postaral, aby každé noviny psaly o uprchlém vězni a hlavně skutcích, kterých se údajně dopustil na svém dobrotivém pánovi. Klepeta společenských předsudků jej tísnivě svírala ve své moci a nedovolila mu možnost obhajoby. Všichni jej ukvapeně považovali za zrádce svého pána, který si nevážil poskytnutého dobrodiní.

Byl uvězněn sám se sebou, odsouzen k životu v samotě bez možnosti se komukoli svěřit:

¹⁰⁹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 276

¹¹⁰ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 277

„I was shut up, a deserted, solitary wretch, in the midst of my species... I dared not look for the consolations of friendship; but, instead of seeking to identify myself with the joys and sorrows of others, and exchanging the delicious gifts of confidence and sympathy, was compelled to centre my thoughts and my vigilance in myself.“¹¹¹

Calebovým vězením je i jeho posedlost spravedlností. Natolik se upnul ke snaze odhalit Falklandovo tajemství a vyjevit ho společnosti, že se nikdy nepozastavil nad možnými okolnostmi onoho hrůzného činu. Viděl Falklanda pouze jako ničemného vraha, soudil jej podle zlých skutků, kterých se Falkland dopustil. Přes množství chrabrých činů, které Falkland vykonal, pro Caleba byla důležitá zásadní věc: „Surely this man is a murderer!“¹¹² Až na samém konci příběhu jej Caleb spatřil v jiném světle a svůj názor změnil.

V jistém typu vězení se ocitl i samotný Falkland, ačkoli nebyl nikdy za své činy odsouzen. Sužovala jej tíživá muka jeho svědomí a nedovolila mu plnohodnotně žít. V okamžiku, kdy bylo jasné, že mladý Caleb odhalil jeho tajemství, rozhodl se učinit přiznání alespoň jemu a ulevit tak částečně svému trápení:

„If there be one being on the whole earth that feels the scorn and execration due to such a wretch more strongly than another, it is myself. I have been kept in a state of perpetual torture and madness. But I can put an end to it and its consequences; and so far at least as relates to you, I am determined to do it. I know the price, and I will make the purchase.“¹¹³

¹¹¹ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 371

¹¹² Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 204

¹¹³ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 216-217

Ovšem vytoužená úleva se nedostavila – Falkland byl svázán myšlenkou, že Caleb jeho tajemství vyjeví a společnost se dozví o bídném skutku domnělého zastánce bezbranných.

S trochou nadsázky se dá vlastně říci, že pro Falklanda byla vězením tehdejší společnost, která neodpouštěla prohřešky a nezapomínala na špatné skutky svých členů. Zločiny trestala na základě hmatatelných důkazů a nepřipouštěla polehčující okolnosti (jako např. urážku cti). Z tohoto důvodu v sobě musel Falkland skrývat své skutečné vlastnosti a činy, jelikož nechtěl být společností odsouzen.

Společnost tehdejšího věku byla na první pohled a dojem velmi noblesní, ovšem v jejím nitru se zrcadlila přetvářka a snaha jevit se lepší, než byla skutečnosti: „But of what use are talents and sentiments in the corrupt wilderness of human society? It is a rank and rotten soil, from which every finer shrub draws poison as it grows.“¹¹⁴

8.2. *Frankenstein*

V díle *Frankenstein* je vězení rovněž znázorněno ve více formách. Ve vězení se ocitla neprávem obviněná služebná Justine, která byla stejně jako Caleb usvědčena na základě podvrženého důkazu. Oba byli zneužiti coby prostředek msty podlémi a nemilosrdnými bytostmi a společenskými předsudky. V žaláři se na pár dní ocitl i samotný Viktor Frankenstein, když byl v Irsku obviněn z vraždy Henryho Clerval, ze které byl ovšem následně na základě svědectví omilostněn.

Ačkoli monstrum za své hrůzné skutky do vězení přímo uvrženo nebylo, žilo také nesvobodně. Netvor se musel skrývat a pobýval ve víceméně trvalé izolaci. Jediným, i když jen částečným kontaktem se společností byl pro něj pohled na starcovu rodinu skrze švíru ve zdi chatrče. Nikdo z lidí nesnesl sílu jeho ošklivého

¹¹⁴ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 460

pohledu, nebylo mu dopřáno lidského pohodlí a prosté radosti ze života, kterou můžeme pozorovat při bezstarostných dětských hrách. O počátku svého bezútěšného života vlastně na rozdíl od Caleba Williamse nemohl ani svobodně rozhodnout, jelikož byl odsouzen v prvním okamžiku své existence. K životu v tomto vězení jej nemilosrdně odsoudil Viktor Frankenstein. Jistě můžeme polemizovat, zda by jeho život nebyl nakonec šťastný, kdyby nezačal usmrcovat nevinné bytosti, ovšem v tehdejší společnosti by patrně nikdy nemohl nalézt pochopení a smír s lidmi.

Stejně jako Caleb i monstrum ze svého „žaláře“ zdánlivě uniklo a snažilo se tzv. vzít osud do vlastních rukou – pokoušelo se přesvědčit svého „věznitele“ o své nevině i touze se napravit, ospravedlnit. Snažilo se jej přimět k vytvoření bytosti opačného pohlaví, se kterou by mohlo trávit čas a která by mu naslouchala a oplácela mu jeho city. Ovšem marně. Zůstává tedy v této cele i nadále a své trápení dává najevo hrůznými skutky.

V dosti výrazném abstraktně pojatém vězení se nepochybně ocitá i sám jeho stvořitel Viktor Frankenstein. Za určitý druh vězení můžeme považovat závislost na významném rodinném jméně. Honosnost rodu dětem mnohdy v životě pomáhá – zaštití je kvalitou života, rodiče usnadní jejich osamostatnění a děti poté mohou v poskytnutém pohodlí rozvíjet svůj život v nastíněných barvách. Ovšem zde se zaštitění významným rodem nevyplatilo, a to i v případě malého Williama. Chlapec netvora vyprovokoval k násilí právě připomenutím jména Frankenstein.

Jak již bylo zmíněno, Viktor pochází z významné švýcarské rodiny, jejíhož jména si velmi váží, což dokazují první věty jeho vyprávění:

„I am by birth a Genevese, and my family is one of the most distinguished of that republic. My ancestors had been for many years counsellors and syndics, and my

father had filled several public situations with honour and reputation.“¹¹⁵

Významností rodiny je Viktor podvědomě zasažen; snaží se slavným činům svých předků vyrovnat a dokonce je předčít. Následky této snahy jsou pro Viktora tragické. Je mu znemožněno normálně žít – koleje jeho života se snaží stavět monstrum svými zločiny. Viktor je sužován pocity viny, považuje se za skutečného vraha svých bližních: „Have my murderous machinations deprived you also, my dearest Henry, of life? Two I have already destroyed; other victims await their destiny; but you, Clerval, my friend, my benefactor...“¹¹⁶ Vězením je pro Viktora i jeho záhadná nemoc. Následuje další tíživý záchvat, který jej uvězní na několik měsíců do naprosté izolace.

Nakonec jsou oba dva (monstrum i Viktor) uvězněni mocí přírody v arktické části světa, kde se jejich cesty střetnou a životy ukončí.

8.3. (Ne)Spravedlnost

Smysl spravedlnosti v životě se zdá být prostý: trestat zlo a odměňovat dobro. V prvopočátku lidstvu sloužil jako spravedlivý soudce Bůh. Podle křesťanské víry jedině jemu přísluší člověka za jeho skutky soudit a trestat. Ovšem společnosti takovéto tresty nestačily – přála si zločin trestat okamžitě a pro kontrolu nad spravedlností vytvořila na základě historických zkušeností zákony a soudy. Ty ovšem nemohou ve všech případech vynášet jednoznačně spravedlivé ortely. Jak rozeznat na první pohled zlo a dobro? Kdo je v tomto případě viník a kdo oběť?

Tím se bohužel velmi často stává, že je odsouzen nevinný člověk a pravý viník trestu uniká. Avšak měřitelnost síly zločinu a

¹¹⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 30

¹¹⁶ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 171

adekvátnost trestu je mnohdy natolik diskutabilní, že je otázka spravedlnosti velmi často nejednoznačná.

Spravedlnost v obou dílech hraje velmi důležitou roli. Jistě není spravedlivé, že o skutečném viníkovi a vrahovi se společnost nikdy nedozvěděla pravdu a nikdy nebyl za své činy veřejně (spravedlivě) odsouzen. Ovšem komu přísluší trestat Falklanda, Caleba, Viktora a monstra za jejich činy? Kdo z nich si zaslouží největší trest? Přísluší jim trestat se navzájem za skutky, kterých se na nich druzí dopustili?

Hlavní postavy, zaslepené ctižádostí, nedovolí průchod spravedlnosti – Falkland je přespříliš zahleděn sám do sebe a své pověsti, než aby nechal nevinného Caleba na svobodě. Na druhé straně Caleb se až příliš snaží nastolit spravedlnost veřejným obviněním Falklanda z vraždy, než aby přemýšlel nad vlastní vinou. Považuje se za posla spravedlnosti, jemuž přísluší soudit ostatní, aniž by se pozastavil nad svými vlastními slabostmi.

Viktor je stížen hrůzou ze stvoření monstra a nedokáže se spravedlivě rozhodnout, jak se svým skutkem naložit a postavit se svým nerozvážným činům. Netvorovy oběti jsou taktéž obětí nespravedlnosti, která jejich smrtí trestá Viktora za jeho nezodpovědnost a snahu vyrovnat se svou mocí Bohu. Viktor na chvíli považoval za spravedlivé, aby učinil svůj výtvar šťastným a stvořil mu družku: „I concluded that the justice due both to him and my fellow creatures demanded of me that I should comply with his request.“¹¹⁷ Ovšem copak si za vraždu malého dítěte zaslouží jinou spravedlnost než trest? Nicméně netvor není tím, kdo by měl být trestán jako první. Je především tragickou obětí společnosti, jelikož byl již na počátku své existence nespravedlivě odsouzen k životu v trvalé izolaci a samotě, aniž by se dopustil čehokoli špatného.

Ve světě, kde společnost odsuzuje na základě falešných důkazů a zažitých předsudků, není možné spravedlnosti dosáhnout.

¹¹⁷ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 143

9. PRVKY ROMANTISMU A INSPIRACE GOTICKÝMI ROMÁNY

Obě zkoumaná díla byla napsána v období anglického romantismu a kromě romantických prvků, kterými se zabývají předchozí kapitoly, v obou dílech najdeme mnoho dalších příkladů. Obě díla se řadí mezi gotické romány a navazují na předchozí hrůzostrašné příběhy.

9.1. Gotická sídla

Významným prvkem gotických románů jsou panská sídla (často hrady či zámky) velkých rozměrů, která vzbuzují ohromení. Zároveň se v nich mnohdy skrývá nejedno tajemství. Často v nich najdeme utajené dveře, tajné chodby, nepřístupné části sídel skrývající temnou část rodové minulosti. Monstróznost těchto staveb působí na člověka paradoxně dojmem osamění. Vytvářejí sice atmosféru honosnosti a bohatosti rodu, na druhé straně ale vyvolávají pocit stísněnosti, který zažívají jeho obyvatelé i návštěvníci.

V *Calebu Williamsovi* sice sídlo Falklanda popsáno přímo není, ovšem nepřímě mezi řádky vyčteme jeho velikost. Také ve *Frankensteinovi* významná rodina obývá honosné sídlo.

Za gotickou stavbu v *Calebu Williamsovi* můžeme považovat budovu věznice, ve které se Caleb ocitl: "... the massy doors, the resounding locks, the gloomy passages, the grated windows... It was impossible to describe the sort of squalidness and filth with which these mansions are distinguished."¹¹⁸ Ačkoli jsou věznice přeplněné a nelze zde nalézt soukromí, je v nich člověk nepochybně velmi osamělý a izolovaný od společnosti – podobně jako obyvatelé sídel gotických románů.

¹¹⁸ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 270

Další gotickou stavbu nalezneme v *Calebu Williamsovi* po hrdinově útěku z vězení, kdy při pobytu mezi loupežníky žil v chatrči v těsné blízkosti hradní zříceniny. Více se však atmosférou tohoto místa budu zabývat v následující podkapitole věnované přírodě, s níž toto místo taktéž souvisí.

Způsob, jakým je popsána Viktorova laboratoř, také připomíná atmosféru gotických sídel. Její monstróznost však netkví ve velikosti, jak je tomu v předchozích gotických románech, ovšem hrůza činů, které se v této místnosti odehrávaly, předčí pocit strachu spojený s monumentálností staveb:

“I collected bones from charnel-houses and disturbed, with profane fingers, the tremendous secrets of the human frame. In a solitary chamber, or rather cell, at the top of the house... I kept my workshop of filthy creation...”¹¹⁹

Podobná tajemná komora, kterou zde Viktor popisuje, se nachází v gotických sídlech velmi často. Ačkoli zde se tato místnost neváže přímo k sídlu rodiny, tajemnost aktu, který se v ní odehrává, je zcela zásadní. V *Calebu Williamsovi* má podobnou funkci komnata, kde se ukrývá tajemná truhlice s Falklandovým tajemstvím, v románu Clary Reevové *The Old English Baron* je to staré křídlo sídla, kde je nucen Edmund přenocovat a kde se mu ve snu zjeví rodiče. V díle Charlotty Brontëové *Jane Eyre* (1847) je v uzamčené věži, která je opředena mnoha tajemnými historkami, vězněna šílená manželka pana Rochestera.

9.2. Příroda

Popis přírody patří k dalším významným prvkům romantické literatury. Mnohdy je hrdina s přírodou svého okolí neodmyslitelně spjat (například Heathcliff a Catherine s okolím

¹¹⁹ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 52

sídla Větrná hůrka), podobně jako rodinná sídla, která působí dojmem vyvstanutí ze samotné přírody. Jsou obrostlá šlahouny a zasazená do skalnatých útvarů, které dokreslují gotickou atmosféru.

Hrdinovy toulky přírodou jsou poměrně typické, jelikož se v přírodě snaží najít pochopení a útěchu. Falkland se při záchvatech své „nemoci“ ubírá do temných lesů, kde se potýká s tíhou svého svědomí. Caleb Williams hledá v přírodě útočiště poté, co uprchne z vězení. Les je mu blízkým přítelem, který dokáže naslouchat jeho myšlenkám a zároveň mu pomůže v nalezení důmyslných úkrytů. Význam přírody je umocněn zvláště ve chvíli, kdy se Caleb usídli v příbytku loupežníků. Jejich sídlo poblíž staré zříceniny hradu je opředeno mnoha tajemnými historkami a přispívá k atmosféře tajemna a mysteriózna:

“The lights which were occasionally seen from various parts of her habitation, were, by the country people, regarded with horror as supernatural; and if the noise of revelry at any time saluted their ears, it was imagined to proceed from a carnival of devils.”¹²⁰

Mezi lidmi se vypráví, že zde žije čarodějnice – považují toto místo za ďábelské doupě, kde se dějí nadpřirozené věci, a s hrůzou se mu vyhýbají, čímž plní plán loupežníků držet vesničany dál od svého příbytku. Toto společenství loupežníků má v díle významnou roli, jak upozorňuje Botting:

„They are modelled on Schiller’s Romantic robbers, thieves without a licence... at open war with another set of men who are thieves according to law... Rational, democratic and humanitarian principles among thieves reflect critically on wider society’s pretensions to justice.“¹²¹

¹²⁰ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 327

¹²¹ Botting, F. *Gothic*, str. 95

Loupežníci mají své vlastní uzavřené společenství, řídí se svými zákony, které vytvořili pro funkčnost tohoto společenství. Uznávají jiné hodnoty, než společnost a poukazují tím v mnoha ohledech na její nefunkčnost.

V díle *Frankenstein* hraje příroda také významnou roli a působí na člověka jako útěcha. Viktor se po vraždě Williama toulá švýcarskými horami, kde se snaží mezi vrcholky hor utřídit své myšlenky a na okamžik zapomenout na strasti, které jej obklopují:

„These sublime and magnificent scenes afforded me the greatest consolation that I was capable of receiving. They elevated me from all littleness of feeling, and although they did not remove my grief, they subdued and tranquillized it.“¹²²

Velmi působivě je rozvíjen romantický popis přírody, kterou bylo obklopeno monstrum při prvních dnech po procitnutí k životu. S dětskou bází odhaluje tajemství chodu přírody a jejích zákonitostí:

„I gradually saw plainly the clear stream that supplied me with drink and the trees that shaded me with their foliage. I was delighted when I first discovered that a pleasant sound, which often saluted my ears, proceeded from the throats of the little winged animals...“¹²³

Příroda je mu nakonec jediným skutečným domovem: je nucen se usídlit v polorozpadlých chatrčích a především skalních jeskyních, jelikož život ve společnosti mu není dopřán.

Při své cestě na plánované místo stvoření druhé bytosti Viktor navštíví velmi zajímavá a romantická místa (okolí Rýna,

¹²² Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 92

¹²³ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 99

Anglie), z čehož se však nedokáže upřímně radovat z důvodu pravé příčiny své cesty: „For an instant I dared to shake off my chains and look around me with a free and lofty spirit, but the iron had eaten into my flesh, and I sank again, trembling and hopeless, into my miserable self.“¹²⁴

Na konci příběhu (a vlastně i na jeho začátku) přírodní scenérie arktické pustiny působivě dotvářejí duševní prázdnotu obou postav: Viktor je smrtelně trýzněn pocity viny z vražd svých blízkých, netvor naříká nad smrtí svého stvořitele, za jehož vraha se považuje.

9.3. Oheň

V gotických románech se také často objevuje motiv ohně, jako např. v dílech *The Monk* (1796) od Matthewa Gregoryho Lewise nebo v pozdějším románu Chartotty Brontëové *Jane Eyre* (1847). Oheň mívá mnohdy zdrcující dopad na hlavní hrdiny a slouží jako prostředek k vykonání zkázy.

V *Calebu Williamsovi* se během požáru odehrála jedna ze zásadních zápletek. Caleb využil příležitosti a při vynášení věcí ven z domu se chopil tajemné truhlice. Ta se otevřela právě v momentě, kdy k němu přiběhl Falkland a na základě tohoto odhalení se Calebovi přiznal k vraždě Tyrrela. Tato událost byla poté použita při “rodinném” soudu – Caleb byl uvržen do vězení za údajnou krádež, kterou spáchal v době požáru.

Ve *Frankensteinovi* monstrum zapálí dům svých “sousedů”, kteří jej v jeho očích zradili. V ohni chce také ukončit svůj vlastní život:

“Soon these burning miseries will be extinct. I shall ascend my funeral pile triumphantly and exult in the agony of the torturing flames. The light of that

¹²⁴ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 155

conflagration will fade away; my ashes will be swept into the sea by the winds.”¹²⁵

9.4. Sny

Zmíněný sen, který se zdál Viktorovi poté, co oživil monstrum, měl nepochybně vliv na pochopení Viktorova vztahu k Elizabeth. Také v předchozích gotických románech najdeme sny, které jsou pro děj významné – snaží se naznačit skutečnou podstatu zápletky: například v díle Clary Reevové *The Old English Baron* Edmund popisuje sen, který se mu zdál, když nocoval v tajemné komnatě skrývající tajemství. Ve snu mu jeho rodiče naznačí, že je synem z významného rodu, a tedy dědic celého panství.

Podobně také v pozdějším díle Emily Brontëové *Wuthering Heights* (1847) najdeme velice působivý okamžik, kdy se návštěvníkovi sídla ve snu zjeví duch původní obyvatelky domu Kateřiny, který se snaží dostat oknem dovnitř, a tím v podstatě iniciuje celý příběh. A nebo to nejsou jen pouhé sny? Je jen na čtenáři, zda tento výjev považuje za sen nebo zjevení nadpřirozených bytostí.

Tuto otázku použil ve svém literárním díle také americký spisovatel Nathaniel Hawthorne. Jeho krátká povídka *Young Goodman Brown* (1835), zabývající se tématem čarodějnictví, vyvolá polemiku nad tím, byla-li mysteriózní noční příhoda pouhým snem či skutečným hrůzným zážitkem.

9.5. Tajemství

Motiv tajemství, který je velmi významným prvkem romantické literatury, je středobodem obou zkoumaných děl.

V *Calebu Williamsovi* je tajemství odhalováno postupně: Caleb si nejprve všimne zvláštního chování svého pána, který

¹²⁵ Shelleyová, M. *Frankenstein*, str. 215

v některých okamžicích prožívá takřka záchvaty šílenství. Postupně začne odhalovat záhady jeho minulosti, přičemž vlastním jednáním a úsudkem zjistí, že Falklandovým tajemstvím je vražda. Tajemnem je také zahalena Falklandova truhlice, u které jej Caleb přistihne a u které se Falkland začne prvně ke Calebovi chovat agresivně. Její obsah nám navíc ve skutečnosti nikdy není odhalen.

Ve *Frankensteinovi* hraje tajemství rovněž významnou roli. Mladý Viktor je velmi zvědavé dítě, které se snaží odhalit tajemství fungování světa: „The world was to me a secret which I desired to divine.“¹²⁶ Toto tajemství se postupem času zúží na otázku vzniku života, kterou ve výsledku skutečně odhalí. Lidstvu však zůstává toto tajemství nadále utajeno, jelikož se rozhodl jej neprozradit. Podobně jako v *Calebu Williamsovi* nebylo odhaleno tajemství Falklandovy truhly, zde zůstává tajemstvím otázka, jakým způsobem Viktor vdechl život neživé bytosti.

Tajemství přispívá významným dílem k souboru jednotlivých prvků, které zapříčinily tragický pád hrdinů obou děl. Kdyby v sobě Falkland nedusil tíhu svého činu a Caleb se nepokoušel toto tajemství za každou cenu odhalit, nemusel by ani jeden z nich tolik trpět. Jestliže by se Viktor Frankenstein nesnažil odhalit tajemství vzniku života, které náleží pouze Bohu a přírodě, nebyl by stížen neštěstím, které jej po odhalení tohoto tajemství postihlo.

V díle Clary Reevové *The Old English Baron* najdeme zcela odlišný náhled na tajemství a touhu po jeho odhalení: otec Osvald naznačí Edmundovi, že mu sdělí něco tajemného, ale nechce, aby po tom pátral. Edmund odpoví:

„... nemám také nejmenší touhu pít se po tajemstvích, která se nepatří odhalit. Zcela schvaluji vaši zdrženlivost a jsem zajedno s vaším závěrem, že Prozřetelnost si sama zvolí čas, kdy před člověkem

¹²⁶ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 35

obhájí své konání. Nebýt této pevné víry, byla by moje situace nesnesitelná, nemohl bych ani žít.“¹²⁷

Je tedy možné shrnout, že zkoumané příběhy slouží jako výstraha lidem, kteří se snaží odhalit více, než jim přísluší.

9.6. Navozování atmosféry strachu a napětí

Pokud se zamyslíme, čím obě zkoumaná díla navozují atmosféru strachu a napětí, najdeme jistě nespočet momentů.

Samozřejmě v první řadě je hrůzným činem akt vraždy, které se v *Calebu Williamsovi* dopustí Falkland. Ačkoli Tyrrel byl hrubián, nenáleželo Falklandovi jej za jeho činy takto krutě odsoudit a usmrтит – a o to méně pak naprosto nevinné osoby, otce a syna Hawkingovi. Autor se však soustředí hlavně na pocity utrpení a nesvobody, které jsou přímým následkem těchto zločinů. Podobné zdroje napětí najdeme i ve *Frankensteinovi*. Jakkoli hrůzné jsou netvorovy popisy škrcení jeho obětí, skutečným momentem strachu je líčení nutnosti se skrývat, odepření svobodné existence a možnosti uplatnit se v životě podle vlastních představ. V obou románech jde o popis strastí člověka ovládaného jinou osobou, o pocit psychické závislosti na určité osobě a jejích skutcích.

Caleb je zbaven veškeré moci nad svým životem, je mu odepřen pocit přátelství a svobodného rozhodování. Je odkázán pouze sám na sebe a nikdy neví, z jaké strany se zjeví jeho pronásledovatel nebo odkud může očekávat přistižení a prozrazení. Je sužován neustálým strachem z odhalení své identity a ve skutečnosti ani žádnou pravou identitu nemá – je nucen se přestrojovat za rozličné osoby a měnit si jména, neustále hrát roli někoho jiného, dávat si pozor na přízvuk, chůzi i gesta, aby nebyl prozrazen a znovu uvězněn.

¹²⁷ Reevoová, C. *Starý anglický baron*, str. 213

Viktor i monstrum jsou také zbaveni svobodného života. Netvor se musí skrývat v lesích, aby ušetřil lidstvo pohledu na svůj ohyzdný zevnějšek, není mu dovoleno svobodně žít a stýkat se s ostatními, dokonce ani se svým stvořitelem. Viktorovi je možnost bezstarostného života mezi svými bližními také odepřena. Monstrum je postupně všechny zabíjí a uvrhne tak Viktora do naprosté a nesnesitelné izolace.

Mezi nejsilnější pocity strachu však patří strach z neznáma. Pokud alespoň přibližně člověk ví, co jej čeká, je schopen se na následné okamžiky psychicky připravit, smířit se se svým osudem a vyrovnat se s ním. Ovšem Calebovi není dopřáno ani toto. Zmítá se v neustálém strachu z něčeho, o čem vlastně ani neví, jakou bude mít podobu či sílu:

„I envied the condemned wretch upon the scaffold; I envied the victim of the inquisition in the midst of his torture. They know what they have to suffer. I had only to imagine every thing terrible, and then say, ‚The fate reserved for me is worse than this!‘“¹²⁸

Viktorův pocit nejistoty a strachu umocňuje netvorovo vydírání: slib, že jej bude pronásledovat na všech jeho cestách. Viktor si nemůže být jist, že jsou jeho bližní v pořádku, je nucen je opustit a neustále se v myšlenkách ubírat k otázkám, zda jsou živi a zdraví.

A právě přítomnost téměř neustálého pocitu strachu a nejistoty spolu s líčením niterných pocitů viny hlavních postav přispívají k hororové atmosféře příběhů mnohem více, než popisy krutých vražd.

¹²⁸ Godwin, W. *Caleb Williams*, str. 229

10. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala interpretací textů *Caleb Williams* Williama Godwina a *Frankenstein* Mary Shelleyové.

Obě díla patří mezi gotické romány a příběhy se vyznačují působivým navozováním atmosféry strachu a napětí, k čemuž přispívá mnoho gotických prvků: téma zločinu, tajemství nebo pronásledování. Především se však jedná o téma rozdvojené osobnosti, která je v obou dílech znázorněna velmi niterně. Předmětem zkoumání byly příčiny tohoto rozdvojení a možnost finálního znovusjednocení bytostí na základě uvědomění si vlastní viny.

Díla popisují zkázu hlavních postav, která je spojena s jedním ústředním momentem, jenž negativně ovlivní životy hrdinů. V *Calebu Williamsovi* je to okamžik, kdy Caleb odhalí Falklandovo tajemství vraždy, ve *Frankensteinovi* je to moment, kdy Viktor zavrhne jím stvořenou bytost.

Obě díla zdůrazňují význam pocitu strachu. Největší hrůzu však navzdory očekávání nevyvolávají krvavé vraždy, ale vědomí neznámé a neovladatelné síly. Pronásledování fyzickým nepřítelem není tak ničivé, jako pronásledování vlastními prohřešky, či, jinak řečeno, černým svědomím.

Výrazným prvkem je v obou dílech vliv společnosti, která určuje osudy postav: Falkland je na názoru společnosti životně závislý, záleží mu na „dobrém jméně“ a „dobré pověsti“ své osoby. Na druhé straně ve *Frankensteinovi* zavrhne společnost netvora pouze na základě vnějšího dojmu z jeho hrozivě působícího vzhledu, ačkoli se chová zprvu velmi čestně a nikomu neubližuje.

Obě díla se zabývají otázkou spravedlnosti, se kterou se hlavní postavy pokoušejí vyrovnat. Caleb se jí snaží dosáhnout obviněním Falklanda, netvor přinucením Viktora vytvořit další totožnou bytost. Spravedlnost by měla být vykonávána především

společností, která jí ovšem není schopna zodpovědně nastolit, a proto se jí hrdinové dovolávají bezvýsledně. Spravedlnost v jejich světě neexistuje a není možné jí za daných okolností dosáhnout.

Příběhy končí tragicky: obrazem bezmoci a zkázy hlavních postav. Každá z nich skrývala jistý potenciál a měla možnost své schopnosti využít k vlastnímu prospěchu i pro dobro ostatních. Viktor mohl svými vědeckými schopnostmi při vhodném uchopení přispět například k rozvoji lékařství, k čemuž by mu jistě dopomohlo i jím vytvořené stvoření. Falkland mohl využít svého potenciálu například ke vzdělávání mladých lidí. Caleb by jistě dokázal svou přirozenou zvědavost uplatnit ve prospěch služeb svého pána nebo i například v detektivní činnosti, kdyby se neupnul pouze na zkoumání Falklandovy temné stránky.

Ovšem sobectví a zaslepenost, nezvladatelnost emocí a pudů jim v tom zabránily a určily tím tragické momenty jejich životů.

Osobně mi oba příběhy velmi připomínají známý citát francouzského spisovatele François de la Rochefoucaulda - Čeho se na nás dopustili druzí, s tím se vyrovnáme. Horší je to však s tím, čeho jsme se na sobě dopustili sami.

11. SUMMARY

This diploma thesis concentrates on two novels: William Godwin's *Caleb Williams* and Mary Shelley's *Frankenstein*. Both works belong to Gothic novels and the stories are impressive in evoking the atmosphere of fear and tension. It is set by many Gothic elements such as the topic of crime, mystery, or persecution. It is mainly dealing with the topic of split personality, which is in both works illustrated very profoundly. I focused on the description of each character and the causes of his self-division, as well as the possibility of the final reunification of beings, on the basis of a consciousness of guilt.

Both novels describe the fate of the main characters, triggered by one crucial moment which negatively affects the lives of the two heroes. In *Caleb Williams* the crucial moment is when he discovers the secret of Falkland's murder, in *Frankenstein's* case, it's the moment when Victor rejects the creature he created.

Both novels emphasise the importance of the sense of fear. However, despite expectations, giving rise to the true horror, are not of bloody murders, but by the consciousness of the unknown and uncontrollable power. The pursuit of the physical enemy is not as devastating as the persecution their own sins, or in the other words, black conscience.

In both stories, the significant element is the society's influence, which determinates the fate of the main characters. Falkland is vitally dependent on the opinion of the society, he cares about „good name“ and „good repute“, while in *Frankenstein*, the society rejects the monster only because of its appearance, although he behaves at first very honestly and helps people.

Both novels deal with the matter of justice, which the main characters were trying to cope with. Caleb tries to achieve it by accusing Falkland of murder, the monster forces Victor to create another similar creature. Justice should be exercised in particular

by the society, which, of course is not able to establish this responsibly, and therefore, it relied on by both to no avail. Justice does not exist in their world and it is not possible under the circumstances to reach it.

The stories end tragically: with the picture of powerlessness and destruction of the main characters. Each of them had great potential and had a chance to use their skills for the benefit of themselves as well as of the society. Victor could have contributed his scientific capabilities, for example, in appropriate way, to the development of attitudes of medicine, which could be also done with the help of the monster. Falkland could have used his potential, for example, to the education of people. Caleb's natural curiosity could have been used to the benefit of his master or even, for example, in a detective field if it were not for his fixing on Falkland's character.

However, the selfishness and blindness, as well as the excessive venting of the emotion and instincts, prevent them to succeed and define the tragic moments of their lives.

BIBLIOGRAFIE

Primární

GODWIN, William. *The Adventures of Caleb Williams*. Moscow: Foreign Languages publishing house, 1959.

SHELLEY, Mary. *Frankenstein, or, The Modern Prometheus*. London : Penguin Books Ltd, 1994. ISBN 978-0-14062-332-1.

REEVE, Clara. *Starý anglický baron*. Přeložili TILSCHOVI, Emanuel a Taťána, Praha : Odeon. 1970.

Sekundární

BOTTING, Fred. *Gothic*. London : Routledge, 2004. ISBN 0-415-09219-1.

MARSHALL, Peter, H. *William Godwin*. New Haven & London : Yale University Press, 1984. ISBN 0-300-03175-0.

MELLOR, Anne, K. *Mary Shelley: her life, her fiction, her monsters*. London : Routledge, 1990. ISBN: 0-415-90147-2.

PROCHÁZKA, Martin. HRBATA, Zdeněk. *Romantismus a romantismy*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN: 80-246-1060-4.

PROCHÁZKA, M., STŘÍBRNÝ, Z. a kol., *Slovník spisovatelů*. Praha : Libri, 1996. ISBN 80-85983-04-4.

SPARK, Muriel. *Mary Shelley*. London : Penguin Group, 1989. ISBN: 0-7474-0318-X.

STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*. Praha: Academia, 1987.

TROPP, Martin. *Mary Shelley's Monster – The Story of Frankenstein*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1977. ISBN 0-395-25337-3.

Internetové

KREIS, Steven, *William Godwin, 1756-1836* [online]. c2000, Last revision August 04, 2009 [cit. 2011-02-12]. <www.historyguide.org/intellect/godwin.html>